

SPECIALE UITGAVE TER GELEGENHEID VAN HET 150-JARIG BESTAAN VAN MILITAIRE TEHUIZEN

Een thuis ver van huis

150 jaar militaire tehuizen 1874-2024

Simon Depenbrock (links)
Geertjan Versteegh (rechts)

Een thuis ver van huis

150 jaar militaire tehuizen 1874-2024

Colofon

Een thuis ver van huis is een uitgave van de Stichting ECHOS Homes, in samenwerking met het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van de stichting.

Eindredactie

Erwin van Loo
Maarten Katsman
Minte Kamphuis

Auteur / Beeldredactie

Simon Depenbrock
Geertjan Versteegh

Vormgeving

Erik van Oosten

Drukwerk:

Merketeers B.V., Kootwijkerbroek

Met medewerking van:

Koos Sol en Petra van Dorland-Mannak

Het NIMH heeft getracht alle rechthebbenden van het beeldmateriaal te achterhalen. Mochten personen of instanties desondanks van mening zijn dat rechten niet zijn gehonoreerd, dan kunnen zij zich wenden tot het instituut.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het NIMH.

De meningen en opvattingen die in deze publicatie worden uitgesproken, zijn en blijven voor de verantwoordelijkheid van de auteur.

© 2024 Nederlands Instituut voor Militaire Historie, Den Haag

Inhoud

Voorwoord door de minister van Defensie	1
Militaire tehuizen: een historisch overzicht	2
Kees der Rijke, voorzitter Koninklijke PIT 'Pro Rege'	5
Tijdslijn militaire tehuizen	6
Geldbronnen voor de tehuizen	8
Een raam naar het verleden: tehuizen door de jaren heen	10
De tehuisleider	12
Geestelijke verzorging in de tehuizen.	14
Interview met Dianne Schoonderbeek-Boelmans	16
Het ontstaan van Stichting ECHOS Homes	18
Locaties (voormalige) Nederlandse militaire tehuizen	20
Koloniale tehuizen.	22
Interview met Piet Koorneef	24
ECHOS in voormalig Joegoslavië	26
ECHOS in Irak.	27
Verhalen uit het Holland Huis	28
ECHOS in Afghanistan	30
ECHOS-Mobiel	31
Interview met Han Mennink	32
Tehuizen in Duitsland	34
Interview met Jonny Puister	36
Catering in de tehuizen	38
Toekomstvisie Co van der Aa	40

Voorwoord

Een thuis ver van huis. De boodschap achter het motto waaronder de Militaire Tehuizen zijn opgericht, is vandaag nog altijd even belangrijk als 150 jaar geleden. De kracht van de krijgsmacht wordt bepaald door haar mensen en nu onze vrede en veiligheid sterk onder druk staan, verdienen onze eenheden tijdens oefening en uitzending een plek waar zij extra gezien en gehoord worden. Een plek waar zij het gewicht van de verantwoordelijkheid die zij dragen, even naast zich neer kunnen leggen. Een gewicht dat steeds zwaarder wordt met de toenemende focus op hoofdtak één door de toegenomen en blijvende dreiging vanuit Rusland en andere autoritaire regimes.

De medewerkers van de ECHOS Homes, zoals we de Militaire Tehuizen nu kennen, weten als geen ander hoe zij hiermee om moeten gaan. Al sinds 1874 zijn zij aanwezig bij ieder kantelpunt in de Nederlandse militaire geschiedenis. En nog steeds zorgen zij ieder op de eigen locatie, in binnen- of buitenland, met veel inzet voor de mannen en vrouwen die in dienst staan van onze vrijheid. Zij zijn onmisbaar. Juist nu. Ook nu. Door te zorgen voor een goed gesprek, een lekkere hap of een moment van rust en bezinning dragen zij op belangrijke wijze bij aan het uithoudingsvermogen en welzijn van onze krijgsmacht en haar veteranen.

Dit magazine neemt u mee naar het ontstaan en verloop van de ECHOS Homes. Door verhalen en afbeeldingen krijgt u een goed beeld bij de bijzondere geschiedenis van deze organisatie, haar toegewijde medewerkers en hun visie op de toekomst. Een toekomst waarin zij hun belangrijke spelfunctie vasthouden en aanhoudend uitdragen dat iedereen welkom is. Met of zonder uniform. Dat verdient blijvende erkenning en waardering vanuit Defensie. Want alleen samen kunnen we beschermen wat ons dierbaar is en daarbij steunen de ECHOS Homes Defensie in 2024 al 150 jaar.

Minister van Defensie
Ruben Brekelmans

Militaire tehuizen

Een historisch overzicht

In de negentiende eeuw was er voor 'Jan Soldaat' geen mogelijkheid tot vertier op de kazerne. Die was puur bedoeld als werk- en slaapplek. Militairen werden met hun vrije tijd en weinig centen aan hun lot overgelaten. Hierdoor waren zij vooral te vinden in de kroeg of het borddeel. Dit trok uiteindelijk de aandacht van de geestelijkheid. Die constateerde dat militairen hun vrije tijd beter moesten besteden. En niet langer op plaatsen die "met godstrouw en zedelijk gedrag onmogelijk te verenigen waren".

Oorsprong en ontstaan

Om invulling te geven aan deze vrijetijdsbesteding ontstonden vanaf 1850 vanuit de katholieke en protestantse kerken militaire verenigingen. Zij moesten militairen een betere en tevens betaalbare vorm van vermaak bieden. Ook moesten zij, zo vonden de initiatiefnemers, de binding tussen militair en God beschermen. Het waren de

katholieken die dit soort verenigingen als eersten opzetten. Al in 1857 legde oud-sergeant Joseph Legge het fundament met de oprichting van een katholieke militaire vereniging in Bergen op Zoom.

Hier konden de leden samenkomen en onder het genot van een kopje koffie zich bezighouden met godsdienstige vorming. Legge stelde voor de bijeenkomsten de woonkamer van zijn eigen huis ter beschikking. Dankzij het initiatief van Legge was het eerste Katholieke Militaire Tehuis (KMT) van Nederland in 1857 een feit. De protestanten lieten niet lang op zich wachten. Zeven jaar later, in 1864 volgde ook het eerste Protestantse Militaire Tehuis (PMT), te Leiden. In de volgende jaren kwam er ook tehuizen in veel andere steden en garnizoensplaatsen.

In 1864 werd dit pand gebruikt als plek voor samenkomst voor de leden van de Leidse militaire vereniging. Het eerste PMT is hiermee een feit.

In 1868 opende in Amsterdam en Nijmegen een militair tehuis de deuren. Twee jaar later, in 1870, was ook Utrecht voorzien. Den Haag, Gorinchem, Leeuwarden, Arnhem en Grave kregen allemaal in 1872 een tehuis.

Joseph Legge was de initiatiefnemer van het eerste militaire tehuis dat in 1857 in Bergen op Zoom werd gesticht.

De Nederlandse Militaire Bond

In de nieuw opgerichte militaire tehuizen kwamen de militairen in eerste instantie vaak in de huiskamers van een van de verenigingsleden bijeen. Die werden al snel te klein. Soms was het mogelijk om de bijeenkomsten op de kazerne te organiseren, maar vaker werd gekozen voor het afhuren van nabijgelegen zalen of lokalen van kerken. Daar konden de militairen in hun vrije tijd koffie drinken, een pijp roken en een goed gesprek met elkaar voeren. Het beheer van deze eerste 'tehuizen' kwam voor rekening van vrijwilligers. Dit waren militairen die in de avonden het tehuis openden, koffie verkochten en aan het eind van de dag de ruimte weer afsloten.

De protestantse militaire verenigingen zochten al snel contact met elkaar. Deze ontwikkeling werd versterkt door de regelmatige overplaatsing van militairen van de ene naar de andere kazerne. Met een stijgend ledenaantal groeide ook de financiële armslag van de verenigingen. Daarmee kochten de verenigingen gebouwen of ze lieten ze bouwen in de buurt van kazernes. In plaats van de kleine zaaltjes en lokaaltjes van de kerk kwamen er vanaf dat moment

panden die werden gebruikt als een plek voor samenkomst. De komst van 'echte' militaire tehuizen was hiermee een feit.

Op 28 oktober 1874 besloten de protestantse militaire verenigingen tijdens een vergadering in een zaal van het 'Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen' in Utrecht de krachten te bundelen. Het resulteerde in de oprichting van *den Nederlandschen Militairen Bond* – hierna Nederlandse Militaire Bond (NMB) – waarbij de meeste protestantse militaire verenigingen zich aansloten. De verenigingen in Den Haag, Leiden, Middelburg en Nijmegen weigerden dit. Zij waren nog erg gehecht aan hun zelfstandigheid. Het doel van de NMB was het ondersteunen en oprichten van protestantse militaire tehuizen en verenigingen. Omdat er bij deze eerste vergadering nog geen contributie-inkomsten beschikbaar waren moest aan het slot van de vergadering met de pet worden rondgegaan om de zaalhuur te kunnen betalen. Spoedig zat er echter voldoende geld in de kas, ook omdat het Ministerie van Oorlog in 1913 een steentje ging bijdragen in de vorm van subsidie.

Er kwamen niet alleen militaire tehuizen in Nederland. In 1886 bekeek de NMB of het ook mogelijk was militaire tehuizen te openen in Nederlands-Indië. In 1890 vond de opening van het eerste militaire tehuis te Batavia (Jakarta) plaats. In de volgende decennia openden er op verschillende locaties in Nederlands-Indië tehuizen. In 1914 waren er vijftien militaire tehuizen in de kolonie.

De Eerste Wereldoorlog

Nederland hanteerde al sinds de negentiende eeuw een politiek van gewapende neutraliteit. Dit betekende dat ons land in de Eerste Wereldoorlog geen partij koos en ook buiten dit enorme conflict kon blijven. Het leger stond in de volgende vier jaar wel paraat om Nederland te verdedigen tegen een eventuele aanval. Daarom mobiliseerde

Teunis Hagen (rechts) samen met twee geestelijk verzorgers.

begin augustus 1914 het Nederlandse leger. Het aantal militairen onder de wapenen steeg hierdoor fors, tot ruim 200.000. Dit leidde ook tot een flinke toename van het aantal militaire tehuizen. Vrijwel elke garnizoensplaats waar nog geen tehuis stond kreeg er nu één, al dan niet met behulp van steuncomités. Nederland telde 1917 in totaal 29 bij de NMB aangesloten tehuizen, 6 andere tehuizen waren dat (nog) niet.

Veldpredikant Teunis Hagen – tevens lid van de NMB – constateerde in 1917 dat in geen enkel tehuis het bezoekersaantal meer dan 10% van de sterkte van het lokale garnizoen bedroeg. Om het aantal bezoekers op te krikken droeg hij enkele ideeën aan. Zo moesten meer activiteiten worden georganiseerd, dienden meer studiemogelijkheden te worden gecreëerd en zou het ook helpen wanneer meer cursussen werden gegeven. Ook moest niet worden gewacht tot militairen uit eigen initiatief naar de tehuizen kwamen, maar dienden ze actief te worden benaderd. De ideeën van Hagen vonden echter geen gehoor bij het bestuur van de NMB. Hagen nam daarom samen met 150 militairen van alle rangen en standen het initiatief om deze ideeën zelf te implementeren. Hij richtte hiervoor in 1917 een commissie op. In 1918 zou deze commissie de naam 'Pro Rege' krijgen. 'Pro Rege' ging zich hoofdzakelijk focussen op de geestelijke vorming van de militairen, bijvoorbeeld door het organiseren van kerkdiensten en Bijbellezingen in de tehuizen en het verspreiden van lectuur.

De oprichters van de Nederlandse Militaire Bond: stuk voor stuk statige mannen met snorren en baarden.

De Tweede Wereldoorlog

Na de Eerste Wereldoorlog zakten de bezoekersaantallen in. In 1918, het laatste oorlogsjaar, bezochten nog 950.000 militairen de tehuizen. Twee jaar later was dit aantal teruggelopen naar een kleine 260.000 en in de loop der jaren werden veel tehuizen gesloten. Met de hernieuwde oorlogsdreiging aan het eind van de jaren dertig steeg het aantal tehuizen echter weer. In 1939 waren er 47 onderkomens van de NMB in Nederland. Dit kwam een jaar later tot een abrupt einde na de Duitse inval in mei 1940. De tehuizen sloten niet direct de deuren tijdens de Duitse bezetting. Aanvankelijk bleven ze nog open voor oud-militairen die werden ingezet in het kader van de Nederlandse Opbouwdienst, een overgangsorganisatie ter ontmanteling van het Nederlandse leger. Toen werd aangekondigd dat deze Opbouwdienst in oktober 1940 werd ontbonden en er helemaal geen bezoekers meer naar de tehuizen zouden komen, moesten deze hun deuren sluiten. In juni 1941 werd de NMB, samen met andere verenigingen, op last van de bezetter opgeheven. Er was op dat moment nog een batig saldo van 3,83 gulden in de kas. Veel tehuizen kwamen nu in Duitse handen of werden verkocht. Na de bevrijding zorgde dit voor problemen. Veel panden hadden tijdens de bezetting nieuwe – vaak Duitsgezinde – eigenaren gekregen en moesten eerst worden onteigend via de Raad voor het Rechtsherstel. Een ander probleem was dat veel militaire tehuizen erg veel oorlogsschade hadden opgelopen. Die schade moest worden gerepareerd voordat de panden hun oude functie konden terugkrijgen. Ook kostte het veel moeite om weer meubilair te vinden. Het duurde daardoor nog enkele jaren voordat de tehuizen weer volop 'up and running' waren.

Een nieuw soort tehuis

Na de Tweede Wereldoorlog kwam er een nieuw soort tehuis bij in Nederland. In 1950 opende het eerste Humanistisch Militair Tehuis (HMT) in Amersfoort zijn deuren. Hiermee kreeg ook de 'vergeten' buitenkerkelijke militair een plek buiten de kazerne om te verpozen. Vier jaar later ging in Nunspeet een tweede HMT open, en in 1957 in 't Harde een derde. Het vierde en laatste HMT in Nederland opende de deuren in 1964 in Havelte.

De NMB zag eind jaren veertig en begin jaren vijftig verschillende ontwikkelingen. Zo verminderde het aantal tehuizen van de

Het Blue Bay Hotel te Netanja werd van 1981-1983 door de Nederlandse tehuisorganisaties gebruikt als een tijdelijk militair tehuis voor de Nederlandse troepen van UNIFIL.

Bond in deze periode. In 1950 waren er nog 40. Bovendien vond in 1947 een fusie plaats tussen de NMB en 'Pro Rege'. De reden hiervoor was dat het werk van 'Pro Rege' zich voornamelijk afspeelde in de tehuizen van de NMB. Samenvoeging van beide organisaties was daardoor een logische stap. De nieuwe naam voor deze organisatie werd NMB 'Pro Rege'. In 1954 onderging de NMB 'Pro Rege' opnieuw een naamswijziging. Ter gelegenheid van het tachtigjarige bestaan kreeg de Bond het predicaat Koninklijk. In het vervolg stond de organisatie bekend als Koninklijke Nederlandse Militaire Bond 'Pro Rege' (KNMB 'Pro Rege').

De Koude Oorlog

Nederland maakte vanaf 1949 deel uit van van de NAVO. Nederlandse troepen werden als gevolg hiervan ook buiten de landsgrenzen gelegerd, onder meer in West-Duitsland. Ook hier was uiteraard de kans op verveling aanwezig. De tehuizenorganisaties sprongen hierop in. In de jaren zestig werd begonnen met de bouw van militaire tehuizen in West-Duitsland. In 1985 telde het buurland zestien Nederlandse militaire tehuizen, onder meer te Seedorf en Bergen-Hohne. Er waren ook vijf tehuizen in de buurt van de locaties van de Groepen Geleide Wapens (GGW's) van de Koninklijke Luchtmacht. Door bezuinigingen en verschuivingen was er uiteindelijk aan het eind van de Koude Oorlog nog één over: het Protestants Militair Centrum (PMC) te Blomberg. Eerder was wel een nieuw PMC geopend in Mönchengladbach.

In 1979 ging de internationalisering van het tehuiswerk nog een stapje verder. Nederlandse militairen werden dat jaar uitgezonden naar Libanon om deel te nemen aan de VN-missie UNIFIL. In het Forum Palace Hotel in Tel Aviv kwam een tijdelijk tehuis om de Nederlandse militairen in hun vrije tijd

een stukje thuis te bieden. Dit tehuis kwam bekend te staan als het 'Holland Huis'. In 1980 verhuisde het Holland Huis naar het La Romme Hotel in Tel Aviv. Later, in 1981, werd het verplaatst naar het Blue Bay hotel in Netanja (Israël), waar het tot 1983 in gebruik zou blijven. Opvallend was dat het tehuis in het Nabije Oosten gezamenlijk werd geëxploiteerd door de KMT's en de KNMB 'Pro Rege'.

Het einde dreigt

In 1983 bepaalde het Ministerie van Defensie dat de KNMB 'Pro Rege' en de KMT's het voortaan met 25% minder subsidie moesten doen. Om deze financiële klap op te vangen, moesten veel tehuizen de deuren sluiten. De KNMB 'Pro Rege' en de KMT's besloten deze sluitingen op elkaar af te stemmen, zodat geen enkele kazerne geheel zonder een tehuis kwam te zitten. Dit zorgde ervoor dat het aantal militaire tehuizen in Nederland flink afnam. Waren er in 1965 nog 61 PMT's in Nederland, dertig jaar later, in 1995, was dit aantal teruggelopen tot 14. Het aantal KMT's liep eveneens terug: van 51 in 1963 tot 17 in 1986.

De bezuinigingen op Defensie, na het einde van de Koude Oorlog, bleven evenmin zonder gevolgen. Het opschorten van de opkomspllicht in 1997 was een volgende harde klap. In veel plaatsen gingen nu kazernes dicht. In sommige tehuizen leidde dit tot een enorme daling van het aantal bezoekers. Het gevolg was opnieuw dat veel tehuizen hun deuren moesten sluiten. Hierdoor stonden de tehuisorganisaties aan het eind van de twintigste eeuw voor een grote uitdaging. Hoe ging de tehuisorganisatie zich aanpassen aan de veranderde omstandigheden?

**Kees de Rijke, voorzitter
Koninklijke PIT 'Pro Rege' (KPPR)**

Van Koninklijke Pit 'Pro Rege' naar "Hulp voor Helden"

De Koninklijke Militaire Bond 'Pro Rege' (KNMB) werd in 1874 opgericht om christelijke militaire tehuizen te realiseren. De Stichting Protestant Interkerkelijk Thuisfront (PIT) kwam in 1947 tot stand met als taak het organiseren van geestelijke verzorging bij de krijgsmacht vanuit een protestants-christelijke visie. In 2009 gingen deze twee samen onder de naam Stichting Koninklijke Pit 'Pro Rege'. Vijf jaar later kreeg de stichting als naam 'Hulp voor Helden – stichting KPPR'. Sindsdien is de doelstelling

verbreed. Waar eerst vooral het welzijn van militairen centraal stond, is er nu veel meer aandacht voor veteranen en hun thuisfront. Daarnaast worden nog steeds de militaire tehuizen ondersteund die inmiddels door het leven gaan als ECHOS Homes. Beide organisaties werken vanuit hetzelfde kantoor in Apeldoorn. Rechtspositioneel gescheiden, maar nog steeds heel nauw verbonden.

Hulp voor Helden draagt vanuit haar christelijke overtuiging bij aan het welzijn van

militairen, veteranen en hun families. Dit kan helaas niet gratis, dus fondsenwerving is belangrijker geworden. De ontvangen gelden worden benut om concrete steun te bieden aan hen die dat nodig hebben, maar niet geholpen (kunnen) worden via reguliere kanalen.

Verder stimuleren we erkenning en waardering in de samenleving voor het werk van militairen en de inzet van veteranen in het belang van vrijheid, vrede en veiligheid. Zo geven we elke militair die op missie gaat een MissionKit met praktische ondersteuning en een gebedenboekje, voor hen en hun thuisfront.

Concrete acties en projecten zijn bijvoorbeeld het aanbieden van hulphonden aan veteranen met een posttraumatische stressstoornis (PTSS) of het organiseren van vakantieweken voor kinderen van veteranen met een trauma. Daarnaast worden enkele landelijke evenementen georganiseerd zoals de "Walk4Veterans" en "VeVa Marcheert". Met deze acties wordt aandacht gevraagd voor veteranen en hun families en tegelijk geld ingezameld voor de projecten.

Dit jaar vieren ECHOS en Hulp voor Helden samen hun 150-jarig bestaan. Twee stichtingen met dezelfde roots en een gedeelde missie: het bevorderen van het welzijn van militairen voor, tijdens en na hun inzet. Hulp voor Helden werkt vanuit een christelijke identiteit, maar besteedt haar middelen aan het welzijn van alle militairen, veteranen en hun thuisfront, ongeacht hun geloof. Gezien de actuele internationale spanningen, heel dichtbij, is de taak van Hulp voor Helden en ECHOS Homes samen alleen maar belangrijker geworden.

Tijdlijn Stichting ECHOS Homes

- 1850-1873** Ontstaan van verschillende christelijke militaire verenigingen vanuit de katholieke en protestantse kerken.
- 1857** Het eerste Katholieke Militaire Tehuis (KMT) wordt opgezet door Joseph Legge in Bergen op Zoom. Legge stelt zijn eigen woonkamer ter beschikking als 'militair tehuis'.
- 1864** Het eerste Protestantse Militaire Tehuis (PMT) wordt geopend in Leiden.
- 1874** Oprichting van de Nederlandse Militaire Bond (NMB). Verschillende militaire verenigingen sluiten zich aan bij deze bond.
- 1884** Metten Koorstra doet zijn entree als tehuisbeheerder in het Protestantse Militaire Tehuis te Utrecht. Hij zal in de volgende jaren zijn stempel drukken op de rol van de tehuisleider.
- 1890** De NMB opent een tehuis in Batavia (Jakarta).
- 1891** Oprichting van de Christelijke Militaire Bond voor Oost en West (CMB). Initieel is de CMB bedoeld om het evangelie te verspreiden in de tehuizen. Later neemt deze bond het tehuiswerk van de NMB in Nederlands-Indië en op de Antillen over.
- 1914** 31 militaire tehuizen in Nederland en 15 in Nederlands-Indië.
- 1917-1918** Oprichting van de commissie voor geestelijke belangen door veldpredikant Teunis Hagen en 150 militairen van de IIe Divisie. Later krijgt deze commissie de naam 'Pro Rege'.
- 1939** De NMB beschikt over 47 militaire tehuizen in Nederland.
- 1947** Fusie van NMB en 'Pro Rege' in de NMB 'Pro Rege' en het ontstaan van het Protestantse Interkerkelijk Thuisfront (PIT).
- 1950** Het eerste Humanistisch Militair Tehuis (HMT) wordt geopend in Amersfoort.
- 1953** Opening PMT's in Nederlands-Nieuw-Guinea en op Aruba.
- 1954** NMB 'Pro Rege' krijgt het predicaat Koninklijk en wordt de Koninklijke Nederlandse Militaire Bond 'Pro Rege' (KNMB 'Pro Rege'). De opening van het eerste KMT in Nederlands-Nieuw-Guinea.
- 1955** Opening PMT in Paramaribo.
- 1962** Eerste PMT in Duitsland.
- 1962-1969** 51 KMT's, 61 PMT's en 4 HMT's in Nederland. Daarnaast zijn er 6 PMT's, 8 KMT's en 1 HMT in Duitsland.

Het Protestantse Militair Tehuis te Amersfoort ca 1900.

Het Militair Tehuis op het Kamp van Zeist ca. 1905.

Meneer en mevrouw Koorstra in 'hun' militair tehuis te Utrecht ca. 1884.

Loosduinen 1914. Twee militairen en een fietser bij het Christelijk Militair Tehuis.

Nederlands militair personeel geniet van de zwoele avond op het terras van het PMT in Soerabaja, eind jaren veertig.

- 1979-1983** De KNMB 'Pro Rege' en de katholieken exploiteren samen het 'Holland Huis' in Tel Aviv tijdens de VN-missie UNIFIL. Later wordt hiervoor een hotel in Netanja gebruikt.
- 1979** De CMB wordt de Stichting Christelijke Hulpverlening Militairen (SCHM).
- 1986** Nog 17 KMT's in Nederland en nog 4 KMT's in Duitsland.
- 1992** Oprichting European Christian Organisation for the Services (ECHOS) op initiatief van KNMB 'Pro Rege'.
- 1993** Opening Holland Huis in Zagreb.
- 1999** Nog 14 PMT's in Nederland en 3 in Duitsland.
- 1993-2014** ECHOS Homes in voormalig Joegoslavië.
- 2001** Het HMT in Duitsland schaft een etenswagen aan. Deze gaat mee met de militairen op oefening.
- 2002** De KMT's en HMT's fuseren in de Stichting Algemene Militaire Tehuizen (SAMT).
- 2004-2011** ECHOS Homes in Irak.
- 2007-2014** ECHOS Homes in Afghanistan.
- 2009** Fusie KNMB 'Pro Rege' en PIT tot Koninklijke PIT 'Pro Rege' (KPPR).
- 2010** Fusie van het SAMT en KPPR in Home-Base Support. Alle Nederlandse tehuizen zijn vanaf dit moment ECHOS Homes. Na de fusie vindt er een scheiding plaats in werkzaamheden binnen de nieuwe tehuisorganisatie: KPPR blijft bestaan en doet de fondsenwerving, Home-Base Support beheert de tehuizen.
- 2012** Opheffing ECHOS-internationaal.
- 2020** Naamswijziging van Home-Base Support in Stichting ECHOS Homes.
- 2020-2023** ECHOS-mobiel is permanent gestationeerd in Litouwen voor de NAVO-missie Enhanced Forward Presence (EFP).
- 2024** Stichting ECHOS Homes bestaat 150 jaar, met 7 tehuizen in Nederland, een etenswagen die mee gaat op oefening en een tehuis in Duitsland.

Het Protestant Militair Tehuis (PMT) aan de Baai van Hollandia op Nieuw-Guinea.

Nunspeet was de tweede locatie waar een Humanistisch Militair Tehuis kwam. In 1954 opende hier het HMT 'de Leemberg' de deuren.

Het logo van de Katholieke Militaire Tehuizen.

Het logo van de Protestantse Militaire Tehuizen.

Het voormalig PMT in Den Helder wordt officieel een ECHOS-Home.

Het ECHOS-Home in Harskamp in 2019. Hier kunnen militairen en burgers een hapje eten of iets drinken op het terras.

De eerste missie van ECHOS was in voormalig Joegoslavië.

Geldbronnen voor de tehuizen

Het hoofddoel van de tehuizen is militairen een plek geven om te ontspannen en hun mentale gezondheid te bevorderen. Er is geen winstoogmerk. Maar om de tehuizen te beheren is er geld nodig. Naast de verkoop van eten en drinken hebben de tehuizen zich door de jaren heen op verschillende manieren van budget voorzien.

Giften, contributies en subsidies

In de begintijd steunden de tehuizen vooral op het contributiegeld en giften van de leden. De kerk gaf steun aan de tehuizen, maar deze was vooral in natura (kleding en voedsel). Aanvankelijk maakten de tehuizen in de negentiende eeuw deel uit van verschillende militaire verenigingen. De contributie voor leden was niet hoog, vaak een cent per vijf dagen. Samen met de giften van goedwillenden konden hiermee de exploitatiekosten van de tehuizen worden gedekt. Met de oprichting van de NMB in 1874 nam ook de financiële armslag van de tehuizen toe. In 1876 – twee jaar na de oprichting – zat er een bedrag van 1600 gulden in de bondskas.

Subsidies aanvragen bij de overheid was een derde geldbron voor de tehuizen van de NMB, maar in het begin verliep het verkrij-

In het kabinet-Heemskerk was Hendrik Colijn – de latere minister-president – in 1913 de minister van Oorlog. Tijdens zijn ministerschap kreeg de NMB zijn eerste subsidie van dit departement voor het tehuiswerk.

Collecteactie van de Bond om geld in te zamelen voor een tehuis in de kolonie.

gen van subsidies moeizaam. De overheid stond nogal sceptisch tegenover de militaire tehuizen. Naarmate ze populairder werden en bleek dat de saamhorigheid tussen de militairen erdoor werd vergroot, verdween deze terughoudendheid geleidelijk. In 1905 verleende het departement van Marine als eerste ministerie een jaarlijkse subsidie ter waarde van 1300 gulden. Maar deze subsidie was alleen bedoeld voor de tehuizen in plaatsen waar de Zeemacht was gestationeerd. In 1913 kwam het Ministerie van Oorlog eindelijk ook over de brug en verleende de NMB een jaarlijkse subsidie van 4000 gulden voor zijn tehuizen. Naast giften en donaties is deze overheidssubsidie tot op de dag van vandaag een belangrijke financiële bron voor de tehuizen.

Tijdschriften en vertegenwoordigers

Omdat in de begintijd de NMB minder financiële steun van de kerk kreeg, moest de Bond creatief te werk gaan. Er werden twee

Het tijdschrift *de Nederlandse Krijgsmans* waarop mensen zich konden abonneren.

manieren bedacht om extra geld binnen te halen: het uitbrengen van een tijdschrift en het aanstellen van een vertegenwoordiger. Het tijdschrift, met de titel *De Nederlandse Krijgsmans*, verscheen in 1885 voor het eerst. Geïnteresseerden konden zich hierop abonneren. Het bracht niet alleen geld in het laatje, maar de leden bleven ook op de hoogte van het tehuiswerk. Het tijdschrift bleek een succes en het bestaat nog steeds, al is het nu onder een andere naam: *PIT Pro Rege-Nieuws*. Naast het tijdschrift kwam er zoals gezegd een vertegenwoordiger. Hij reisde namens de NMB heel Nederland door om 'reclame' te maken voor de militaire tehuizen. Dit deed hij door te spreken op bijeenkomsten of mensen thuis te bezoeken.

Een collectebus van het PIT. Hier werd decennialang geld mee opgehaald tijdens de jaarlijkse PIT-collecte.

Een kerstpakket voor de militairen dat is samengesteld door het PIT en NKT.

Stichting Hulp voor Helden – KPPR gaat door waar het PIT gestopt is.

ken. De vertegenwoordiger hoopte zo geïnteresseerden over te halen een schenking aan de NMB te doen voor de exploitatie van de tehuizen.

Het Protestants Interkerkelijk Thuisfront Nederland raakte na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verwickeld in een dekolonisatieoorlog. Dit zorgde vanuit de maatschappij voor meer belangstelling voor het welzijn van militairen. Ook de kerken zagen een mogelijkheid om meer betrokken te raken bij de krijgsmacht. Dit kwam onder meer tot uiting in de oprichting van het Protestants Interkerkelijk Thuisfront (PIT) in 1947. Verschillende protestantse kerken en organisaties die zich inzetten voor het welzijn van de militairen sloten zich hierbij aan, waaronder de NMB. Het PIT ging grote landelijke collectes op poten zetten. Deze inzamelingen kregen bekendheid onder de naam PIT-collectes en vonden voortaan ieder jaar plaats. Een deel van het opgehaalde geld werd verdeeld onder de aangesloten organisaties. Het NMB gebruikte het

PIT-geld vooral voor het onderhoud van de tehuizen. Zelf bekostigde het PIT met de giften pakketjes voor de Nederlandse manschappen. Daarin zaten vaak boeken, tijdschriften, versnaperingen en spelletjes. Er werden pakketjes geleverd aan de militairen in onder andere Nederlands-Indië (1946-1950), Nieuw-Guinea (1952-1962), voormalig Joegoslavië (1992-2004) en Cambodja tijdens de VN-missies UNAMIC en UNTAC (1992-1993).

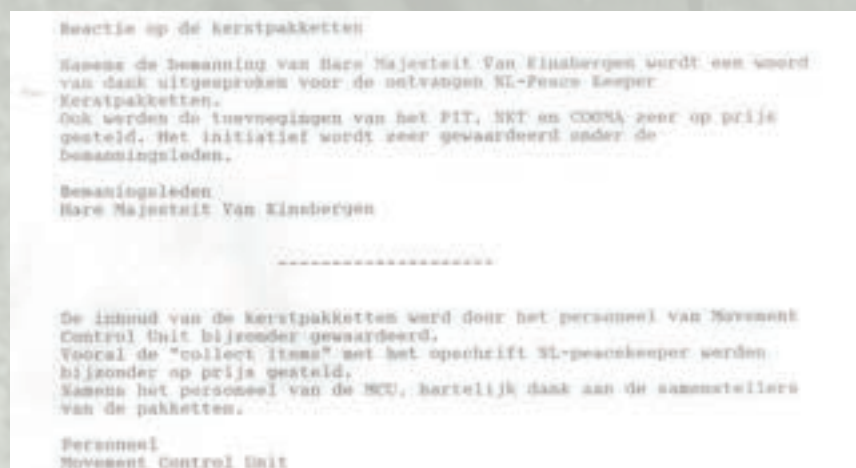
Stichting Hulp voor Helden – KPPR

De eenentwintigste eeuw kenmerkte zich voor de tehuisorganisaties als een periode van fusies. Dit begon in 2009. Het PIT en de protestantse tehuisorganisatie besloten toen samen te gaan in één protestantse tehuisorganisatie: de Koninklijke PIT 'Pro Rege' (KPPR). Deze fusie was maar van korte duur, want een jaar later, in 2010, zorgde de samensmelting van de drie verschillende tehuisorganisaties voor een wederom grootschalige reorganisatie. Het resulteerde in het ontstaan van twee aparte stichtin-

gen. Een van deze stichtingen, die uiteindelijk bekend kwam te staan als Stichting ECHOS Homes, ging zich bezighouden met de exploitatie van de Nederlandse militaire tehuizen. De andere nieuwe stichting nam de rol van het PIT over en kreeg de naam Stichting Hulp voor Helden – KPPR. Daarmee ontstond een situatie die veel gelijkenis vertoonde met de situatie van voor 2009. Ook toen werkten de protestantse tehuisorganisaties en het PIT veel samen, maar behoorden ze niet tot één organisatie. Tegenwoordig draagt Stichting Hulp voor Helden – KPPR financieel bij aan verschillende welzijnsprojecten voor militairen. De verschillende ECHOS Homes behoren ook tot de projecten waar deze stichting geld voor inzamelt. Hiermee ontvangt Stichting ECHOS Homes – naast de overheidssubsidies – financiële bijdragen van haar zusterstichting.

Briefkaart uit een hulppakket voor militairen. Dit soort kaarten konden de militairen op hun beurt weer naar het thuisfront sturen.

Militairen schreven na het ontvangen van pakketjes vaak een bedankje aan het PIT.

ca. 1900

Een raam naar

1969

tehuizen door

ca. 1980

2016

het verleden:

2019

de jaren heen

2024

Groepsfoto bij het militair tehuis in Nieuw-Milligen. Hoewel tehuisouders geen inwonende kinderen mochten hebben, is hier toch een gezin met kinderen zichtbaar.

De tehuisleider

De tehuisleider is de gastheer of -vrouw die de militairen opvangt en ze welkom laat voelen. In de eerste jaren van de militaire verenigingen waren tehuisleiders vaak de oprichters. Aanvankelijk ontvingen ze de militairen thuis in hun eigen woonkamer, later in een ruimte van de kerk. Vanaf 1874 kregen militaire tehuizen een beheerder. Zij zagen de invulling van hun functie en naam in de afgelopen 150 jaar regelmatig veranderen.

De conciërge 1874-1886

De behoefte aan een tehuisbeheerder bleek aan het einde van de negentiende eeuw groot. Toch kon lang niet iedereen zomaar aan de slag. De beheerder moest een bepaald profiel hebben. Hij moest gehuwd zijn, mocht geen inwonende kinderen hebben en moest financieel zelfvoorzienend zijn. Verder diende hij uiteraard een "degekelijk christen" te zijn, maar ook "een gezellige man, die gemakkelijk met de militairen kan omgaan". Zijn hoofdtaak bestond uit het runnen van de tehuizen en het handhaven van de orde. Het was overigens niet de bedoeling dat hij zich te veel ging bemoeien met zijn militaire gasten. Niet voor niets stond de tehuisbeheerder in deze tijd bekend als de conciërge.

De Koorstra's

De aanstelling van Metten Koorstra in 1884 als beheerder van het Protestants Militair Tehuis in Utrecht zorgde voor een grote omslag. Metten Koorstra was een dominante man en zijn werkwijze en commentaar gaven regelmatig aanleiding tot

Metten Koorstra, een man die zich vele jaren zou inspannen voor de NMB.

kritiek. Maar zijn betrokkenheid en inzet leverde hem ook veel waardering op vanuit de Nederlandse Militaire Bond. Koorstra was bekend met het militaire leven. Op negentienjarige leeftijd had hij als dienstplichtige bij de veldartillerie gediend. Toen hij en zijn vrouw in 1884 in Utrecht als conciërges van het Protestants Militair Tehuis aan de slag

gingen, waren zij van één ding overtuigd: de liefde van de militair ging door de maag. De Koorstra's zorgden er daarom voor dat de hongerige soldaten voor weinig geld een lekkere maaltijd konden krijgen in 'hun' militaire tehuis.

De Koorstra's konden zich niet vinden in de afstandelijke profielschets van een conciërge. Zij waren van mening dat militairen tijdens hun bezoek aan de tehuizen juist moesten worden opgevangen. Ook vonden zij dat militairen het gevoel moesten krijgen dat zij huisgenoten van elkaar waren. Het huiselijke karakter kon alleen maar worden ontwikkeld als ook de echtgenote van de conciërge nauw betrokken was bij het tehuisleven. Koorstra stelde daarnaast voor dat de conciërges de militairen leerden lezen, schrijven en rekenen, want in de negentiende eeuw was lang niet iedereen in de krijgsmacht daartoe in staat. *Last but not least* moest volgens de Koorstra's de functieomschrijving van 'conciërge' worden vervangen door 'tehuisouders' of 'tehuischtbaar'. Deze visie van Koorstra en zijn echtgenote kreeg al snel weerklank. Tijdens de Algemene Vergadering van de Nederlandse Militaire Bond in 1886 viel mede daarom het besluit om in het vervolg de term 'huisvader' en 'huismoe-der' te gebruiken.

Tehuisouders 1886-1951

De wijze waarop tehuissouders – de huisvader en huismoeder – in de volgende decennia hun taken invulden kon behoorlijk verschillen. De tehuissouders genoten namelijk veel vrijheid van handelen. Alleen bij incidenten greep het bestuur in. Overigens werden wel pogingen ondernomen om de taakinvulling van de tehuissouders enigszins te stroomlijnen. De huisvaders organiseerden daarom regelmatig bijeenkomsten. De eerste huisvaderbijeenkomst vond plaats in 1889. Op deze en latere huisvaderbijeenkomsten (later huissouderbijeenkomsten) werd besproken hoe de tehuissouders hun taken dienden in te vullen. De tehuissouders en -moeders konden zo ideeën met elkaar uitwisselen en werkwijzen op elkaar afstemmen. Er werd tijdens deze samenkomsten onder meer gediscussieerd over de wijze van omgang met de militairen en de verkoop op de zondag.

Iets anders wat de tehuissouders in deze periode bezighield was hun salaris. Tehuisvaders in de negentiende eeuw kregen maar een kleine vergoeding voor hun werkzaamheden, tussen de 2 en 5 gulden per week. Tehuissouder zijn was eerder een soort hobby naast het eigenlijke werk. Opnieuw drukte Koorstra hier zijn stempel. Hij betwijfelde openlijk of iemand die overdag de kost moest verdienen, nog wel de energie had om 's avonds op te treden als actieve tehuissouder. Koorstra stelde daarom in 1895 voor de huisvaders een goede bezoldiging te geven. Zo kon het huissouderschap hun hoofdtaak worden en konden zij er ook alle aandacht aan besteden.

Een algemeen salaris voor de tehuissouders liet nog lang op zich wachten. Tot 1965 was het salaris de verantwoordelijkheid van de lokale aangesloten verenigingen van de Bond. In 1965 werden er pogingen ondernomen om een collectieve arbeidsovereenkomst af te sluiten voor de tehuissouders. Uiteindelijk kreeg deze zijn beslag in 1971.

Tehuisleiders 1951-2010

Na de Tweede Wereldoorlog werden verschillende namen door elkaar gebruikt. Naast huisvader werd ook de naam tehuissouder gebruikt. Uiteindelijk besloot het Bondsbestuur in 1951 alleen nog de term tehuissouder te gebruiken. De door Koorstra bedachte term van huisvader en huismoeder impliceerde immers dat de militair in een militair tehuis een vergelijkbare situatie

zou aantreffen als thuis. In de woorden ouder, vader en moeder schuilde echter ook een opvoedende rol, die niet goed bij de functie paste. Militairen moesten in oorlogomstandigheden immers zelfstandig zijn. Bovendien zou de militair – die al veel met regels te maken had – juist meer de mogelijkheid moeten krijgen zijn vrije tijd eigenhandig in te delen.

Tehuisleider was kortom een betere naam en gaf goed weer wat van hem of haar werd verwacht: leiding geven aan het personeel in het tehuis. Hoewel het bestuur vanaf nu sprak over tehuissouder, gebruikten de militairen nog vaak het begrip huissouder of tehuissouder. Nog in de jaren zestig en zeventig begonnen militairen hun dankwoordje in het gastenboek van het Protestant Militair Tehuis in Oirschot regelmatig met 'Beste Pa en Ma'. Dit impliceerde dat de tehuissouder hun ouderrol nog niet waren kwijtgeraakt. Want ook na de naamswijziging bleven de tehuissouder zich actief bezighouden met hun militaire bezoekers. Het was vaak nog steeds een echtpaar dat de rol van tehuissouder op zich nam en zij hielden zich nog altijd bezig met het creëren van een vertrouwelijke en gezellige sfeer in de tehuizen.

Na het werk in het tehuis neemt de huismoeder even de tijd om te brieven te schrijven aan haar militaire bezoekers.

Momentopname van een huissouderbijeenkomst. Hier konden de huissouder hun ideeën en ervaringen over hun taken onderling uitwisselen.

Tehuismanagers 2010-2024

Vandaag de dag wordt de term tehuissouder gebruikt. Waar vroeger het geloof een zeer belangrijke rol speelde bij de tehuissouder, is dat tegenwoordig minder van invloed. Onveranderd de afgelopen 150 jaar is dat de huidige tehuissouder nog steeds hart en ziel in hun werk stoppen. Deze passie is belangrijk, want het is geen '9 tot 5'-baan. Tehuismanagers zijn vaak de hele dag in touw en soms kan er een beroep op hen worden gedaan in het weekend. Daarnaast staan de tehuissouder niet alleen voor hun gasten klaar, maar zijn zij er ook voor elkaar. Bij ziekte of drukte kunnen de verschillende tehuissouder een beroep doen op collega's om extra krachten te leveren.

Toch zijn er ook zaken hetzelfde gebleven. Onder Koorstra werd ooit het idee bedacht dat tehuissouder de bezoekers niet alleen moesten herkennen van gezicht, maar ook moesten weten wat hen bezighield. Tegenwoordig is dit nog steeds van toepassing. Hierdoor kan niet iedereen zomaar tehuissouder worden. Empathie en binding blijven belangrijke eigenschappen voor hedendaagse managers.

Geestelijke verzorging in de tehuizen

Militairen een gastvrij onderkomen bieden in een huislijke sfeer is een van de belangrijkste taken van de militaire tehuizen. Daarnaast is er van oudsher ook een nauwe band met de geestelijke verzorging. Het gaat hierbij om het geven van professionele begeleiding, hulpverlening of levensbeschouwend advies aan hen die daar behoefte aan hebben. In de begintijd was de tehuisleider daar verantwoordelijk voor. Naderhand kregen de tehuizen bijstand van de geestelijk verzorgers van Defensie. Ook tegenwoordig zetten de ECHOS Homes zich nog in voor het geestelijk welzijn van hun bezoekers.

Geestelijk verzorgers en ECHOS Homes

De geestelijk verzorgers van Defensie waren jarenlang 'kind aan huis' in de militaire tehuizen. Dat bleef zo na de oprichting van ECHOS in 1992. Predikanten, aalmoezeniers en humanistische raadsmanen en -vrouwen van Defensie gingen mee op uitzending en sliepen in de daar aanwezige ECHOS Homes. Zowel in de Nederlandse ECHOS-Homes als in die in de uitzendinggebieden stond de zondagochtend in het teken van een kerkdienst voor de militairen. In het buitenland werden deze niet standaard gegeven door Nederlandse geestelijk verzorgers. Dit was afhankelijk van de locatie

en de nationaliteit van de bezoekers. Zo nam een Nederlandse geestelijk verzorger de kerkdiensten en -vieringen in het Holland Huis in voormalig Joegoslavië voor zijn of haar rekening. In Irak was het echter vanwege het hoge aantal Britse militairen gewoonlijk een Britse geestelijk verzorger die deze taken op zich nam.

Tegenwoordig wordt nog steeds veel samengewerkt tussen de geestelijk verzorgers van Defensie en de ECHOS Homes. Zo is er tijdens schietoefeningen iedere zondag in Baan 41 te Bergen-Hohne een kerkdienst. Toch is de aanwezigheid van de geeste-

lijk verzorgers in de Nederlandse ECHOS Homes niet meer zo vanzelfsprekend als in vroeger jaren. Toen was het gebruikelijk dat standaard één of twee geestelijk verzorgers hun werkplek hadden in de tehuizen. Nu gebruiken de geestelijk verzorgers van Defensie de ECHOS Homes als afspraaklocatie voor één-op-één-gesprekken. Hiervoor zijn speciale ruimtes beschikbaar, waarin de geestelijk verzorgers en de militairen zonder te worden gestoord een goed en persoonlijk gesprek kunnen voeren.

Ver van Huis in Irak vindt er in het ECHOS-Home een kerkdienst plaats.

Nuldelijnsondersteuning

Hoewel de geestelijk verzorgers van Defensie niet meer standaard aanwezig zijn in de ECHOS Homes, bieden de tehuizen nog steeds een vorm van geestelijke verzorging. Sinds 2010 wordt dit gedaan door middel van de zogeheten 'nuldelijnsondersteuning'. Die vindt plaats in de tehuizen zelf en wordt door het ECHOS-personeel verzorgd. Nuldelijnsondersteuning richt zich op het geven van een 'drempelloze geestelijk verzorging' aan militairen. In de praktijk betekent dit een luisterend oor bieden voor dienende mi-

Vlieland 1939-1940. Drie militairen poseren in de kapel van het KMT.

Een affiche dat de lezer wijst op het bestaan van nuldelijnszorg.

litairen en veteranen in de ECHOS Homes. Daarnaast kunnen de nuldelijnsondersteuners als 'wegwijzer' fungeren binnen de professionele hulpverlening. Uiteraard kan niet iedereen zomaar nuldelijnsondersteuning bieden. Een deel van de ECHOS-medewerkers is daarom speciaal opgeleid en gecertificeerd voor deze rol. Het is de bedoeling dat er altijd één nuldelijnsondersteuner aanwezig is in een ECHOS-Home. Hij of zij kan dan direct inspringen, wanneer de situatie hierom vraagt.

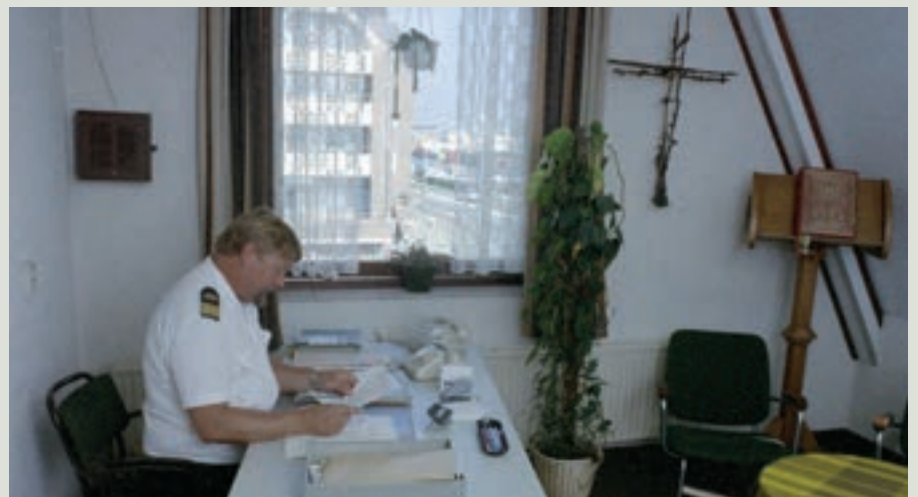
Veteranen Ontmoetingscentra

Sinds 2010 maken de ECHOS Homes deel uit van een landelijk netwerk van Veteranen Ontmoetingscentra (VOC). Hiermee bieden de ECHOS Homes nóg een specifieke vorm van geestelijke verzorging aan de Nederlandse veteraan. VOC's zijn plekken waar veteranen elkaar kunnen opzoeken voor bijeenkomsten, reünies en allerhande activiteiten. Een voorbeeld hiervan is de ve-

teraneninloop. Dit zijn momenten waarop veteranen onder het genot van een hapje en een drankje herinneringen met elkaar kunnen ophalen. Maar ook is er de gelegenheid om een persoonlijk gesprek te voeren. Ook Stichting ECHOS Homes organiseert deze inlooppmomenten. Ze vinden plaats in de tehuizen en in een speciaal opgezet ECHOS-veteranencafé in Heerenveen. Elke ECHOS-locatie heeft daarom minimaal één veteranenondersteuner in de gelederen. Samen met de hiervoor genoemde nuldelijnsondersteuning werkt hij of zij aan het mentaal ondersteunen van veteranen. Dit alles laat zien dat ECHOS Homes zich na 150 jaar niet alleen bezighoudt met het creëren van een huiselijke sfeer. De stichting heeft daarnaast, of misschien wel primair, het welzijn van de militairen en de veteranen hoog in het vaandel staan.

"Hoe kijken jullie daar tegenaan?" Dienstplichtigen krijgen van de legerpredikant een 'uurtje geestelijke verzorging' in een militair tehuis.

Soms had de geestelijk verzorger zijn werkplaats in het militair tehuis. Hier zit pater Jan Bandsma aan zijn bureau in het militaire tehuis te Den Helder.

Dianne Schoonderbeek-Boelmans is vijf dagen in de week te vinden in het ECHOS-Home in Schaarsbergen. Zij werkt er inmiddels zeventien jaar met veel plezier. Dit tehuis heeft een sterke connectie met de Luchtmobiele Brigade waarvan twee bataljons zijn gelegerd op de naburige Oranjekazerne. Regelmatig verpozen er daarom militairen van 'luchtmobiel' in dit ECHOS-Home. Maar ook de 'gewone' burgers brengen soms een bezoek aan dit tehuis. Het voorzetten van een lekkere maaltijd of drankje aan hun gasten is niet het enige wat Dianne doet. Zij is namelijk ook één van de nuldelijns-ondersteuners van Stichting ECHOS Homes. Zij biedt in die hoedanigheid laagdrempelige geestelijke verzorging aan bezoekers die er behoefte aan hebben.

“Werken bij Stichting ECHOS Homes is niet alleen een kopje koffie schenken of een omeletje bakken”

Een interview met Dianne Schoonderbeek-Boelmans

Je bent inmiddels een van de oudgedienden van Stichting ECHOS Homes. Vertel eens wat over je ervaringen tot dusver?

Ja, ik ben al weer jaren werkzaam bij Stichting ECHOS Homes. Ik heb in die tijd van alles geleerd. Zelf kom ik uit de horeca. Dit is ook wel een soort van horeca, maar toch ook weer niet helemaal vergelijkbaar. Als klanten in de horeca wat van je willen, dan fluiten ze soms naar je. Hier gebeurt dat niet. En hier heb je dat zogenaamde huiskamergevoel. En daar komt nog bij dat de jongens en meiden die hier komen discipline

hebben. Dat wordt ze natuurlijk bijgebracht tijdens de opleiding en dat merk je op allerlei manieren. Hier ruimen zij bijvoorbeeld zelf hun tafel af. Als ze gegeten of gedronken hebben, zetten zij hun vieze borden op de kar. Normaal gesproken sluiten wij op vrijdag in de late middag en dan heb je lekker weekend. Nou, dat kennen ze niet in de horeca hoor. Daar wordt van je verwacht dat je ook in het weekend werkt. Af en toe gaan wij ook wel eens open op zaterdag of zondag tijdens zogenaamde weekend-partijen voor de militairen. Maar het hoofddoel blijft toch het doordeweeks ondersteunen van defensiepersoneel.

Dianne Schoonderbeek-Boelmans (rechtsvoor) met enkele van haar collega's in het ECHOS-Home Schaarsbergen.

In Schaarsbergen vindt ook de Algemene Militaire Opleiding Luchtmobiel plaats. Zijn de leerlingen hiervan ook te vinden bij jullie in het ECHOS-Home?

Ja, die zijn hier zeker te vinden. Het is in dat opzicht wel jammer dat de lessen van de geestelijke verzorging hier niet meer worden gegeven. Voorheen gebeurde dat wel. Als ik hier dan om acht uur 's ochtends aan kwam rijden stonden de leerlingen van de militaire opleiding mij al op te wachten. Vervolgens gingen zij gauw naar binnen voor

Militairen van 11 Luchtmobiel in actie tijdens de oefening Falcon Spring in 2002.

Volledig uitgeputte militairen na hun eindoefening AMOL (Algemene Militaire Opleiding Luchtmobiel) in het ECHOS-Home in Schaarsbergen.

een kopje koffie. Daarna gingen zij de zaal in voor hun vormingsles. Nu geven ze deze lessen veel op de kazerne zelf en niet meer bij ons in het tehuis. Dat vind ik wel jammer. Want door die lessen in het ECHOS-home te geven, waren ze even van de kazerne af. Er even tussenuit. Een heel leuk moment is wanneer jongens hun rode baret hebben gehaald. Dan worden zij hier door ons ontvangen met een ontbijt. Eerst hoor je dan om een uur of half vijf 's ochtends de *pipes and drums* aankomen. Vervolgens zie je ze geheel uitgeput binnenstrompelen. Ze hebben dan een week lang in het bos gezeten met weinig eten en nauwelijks slaap. Wij zorgen dan dat er een lekker ontbijtje voor hen klaarstaat. Tijdens de maaltijd valt vaak de één na de ander in slaap. Dan roept af en toe een sergeant: "Heyyyy, wakker worden!" Maar vaak dutten ze na een minuut of wat toch weer in. Gelukkig kunnen die jongens na al die hectiek even bij ons ontspannen in het tehuis. Vaak kunnen ze dan ook met ons nog even een praatje maken, want die gesprekken zijn heel belangrijk.

Wat maakt die praatjes zo belangrijk bij ECHOS Homes?

Niet alleen als die jongens terugkomen van hun eindoefening, maar in het algemeen

zijn die contacten heel belangrijk. Je ziet die jongens hier binnen komen en groeien als mens. Van een soms schuchter jongetje veranderen ze in een zelfbewuste man met zelfvertrouwen. Ze worden gespierd en volwassen. Soms gaat het om jongens die op missie zijn geweest. Dan vertellen ze wat ze zoal hebben meegemaakt. Dan kun je even een luisterend oor bieden. Af en toe hebben ze echt heftige ervaringen achter de rug. Voor dit soort gesprekken maken wij altijd even tijd vrij, zodat ze in alle rust even hun ei kwijt kunnen. Die verhalen doen natuurlijk wat met je. Dat gaat bij mij niet in de koude kleren zitten. Thuis zit ik dan wel eens van: "Zo... die jongen heeft toch best wel wat meegemaakt." Gelukkig kan ik er ook met die jongens over praten, wanneer die heftige verhalen door mijn hoofd blijven spoken.

Niet alleen de militairen kunnen hun verhaal bij ons vertellen, ook burgers kunnen bij de verschillende ECHOS Homes uitleggen wat hen dwarszit. Zo was er bijvoorbeeld hier lange tijd een wat oudere man die iedere maandag kwam. Die zei ineens: "Mijn vrouw is overleden." Het was hartstikke druk op dat moment, maar ik ben er gewoon bij gaan zitten en heb hem zijn verhaal laten doen. Ook hij wil even een klankbord. Wij proberen daar zo veel mogelijk aandacht

aan te geven. Om eventjes te gaan zitten en te zeggen: "Kom we gaan even een kopje koffie doen en gooi het er maar uit."

ECHOS-tehuizen bieden dus ook nuldelijnsondersteuning. Kun je iets zeggen over de opleiding hiervoor?

Ik heb de nuldelijnsopleiding in Doorn gedaan. Ik vond dat best een pittige training. Nadat je de opleiding hebt voltooid krijg je een certificaat en kom je op een telefoonlijst. Mensen die er behoefte aan hebben kunnen je dan opbellen om hun verhaal bij jou kwijt te kunnen. Je bent eigenlijk een soort maatschappelijk werkster of werker. Werken bij Stichting ECHOS Homes is dus niet alleen een kopje koffie schenken of een omeletje bakken, er komt veel meer bij kijken! Dat moet je natuurlijk wel liggen. En bij mij past het denk ik wel, anders was ik niet zo lang blijven hangen.

Beukbergen 1992. De vertegenwoordigers van thuisorganisaties in Europa op Vormingscentrum Huis ter Heide. Tijdens deze bijeenkomst vond de geboorte van ECHOS plaats.

Het ontstaan van Stichting ECHOS Homes

Na de Koude Oorlog behoorde de dreiging van een groot conflict voorlopig tot het verleden. De krijgsmacht richtte zich voortaan hoofdzakelijk op deelname aan internationale operaties onder de vlag van de VN of de NAVO. Nadat de opkomstplicht was afgeschaft, telde de krijgsmacht alleen nog maar beroepsmilitairen. De transformatie naar een klein beroepsleger leidde ertoe dat veel kazernes werden gesloten. In hun kielzog gingen ook veel tehuizen dicht. De overgebleven tehuizen kregen te maken met minder bezoekers. Maar de deelname aan vredesmissies bood tevens nieuwe mogelijkheden voor de thuisorganisaties.

Een Europese thuisorganisatie

Na de Tweede Wereldoorlog had de KNMB 'Pro Rege' regelmatig contact met verwante thuisorganisaties in het buitenland. Veel concreets leverde dit niet op. Pas eind jaren

tachtig leidden deze contacten tot constructieve samenwerking. Op initiatief van Piet Koornneef, de directeur van de KNMB 'Pro Rege', kwam in 1992 de European Christian Homes Organisation for the Services (ECHOS) tot stand. Bij deze internationale organisatie sloten zich verschillende christelijke Europese thuisorganisaties aan. Behalve de Nederlandse KNMB werden ook organisaties uit Duitsland, Denemarken, Zweden, Finland, het Verenigd Koninkrijk, Zwitserland en Litouwen lid. ECHOS ging zich richten op het opzetten van militaire tehuizen voor VN- en NAVO-militairen in voormalig Joegoslavië, Irak en Afghanistan. Daarnaast hielp ECHOS andere Europese landen met de oprichting van hun eigen christelijke thuisorganisaties. Dit gebeurde onder meer in Estland en Litouwen.

Stichting Algemene Militaire Tehuizen

De ECHOS Homes in voormalig Joegoslavië waren een financiële impuls voor KNMB 'Pro Rege'. Zij zorgden voor een aanzienlijke winst die verdeeld werd onder de KNMB 'Pro Rege' en de andere aangesloten Europese ECHOS-leden. Dit gold niet voor de KMT's en HMT's. Zij hadden het in deze periode moeilijk. In het geval van KMT's kwam dit doordat de katholieke kerk steeds minder subsidie aan de tehuizen gaf, omdat haar interesse voor de militairen was verminderd. Daar kwam nog eens bij dat het Ministerie van Defensie steeds meer liet doorschemeren dat het liever één algemene thuisorganisatie in Nederland zag. Omdat zowel de katholieken als de humanisten met geldnood kampten, besloten zij in 2002 te fuseren tot de Stichting Algemene Militaire Tehuizen (SAMT). De meeste tehuizen van deze stichting gingen verder als een

Piet Koornneef

Generaal-majoor b.d. Leen Noordzij

Cor Louwerse

Tijdens de ECHOS-congressen werd de stand van zaken uitvoerig besproken.

Algemeen Militair Tehuis (AMT). Een uitzondering was er voor enkele KMT's. Deze bleven voorlopig ongewijzigd tot de fusie met de protestantse tehuisorganisatie in 2010 gestalte kreeg (hierover later meer).

De tehuizen in de eenentwintigste eeuw

Terwijl de tehuizen in de uitzendgebieden bloeiden en veel populariteit genoten, was in Nederland de situatie een stuk minder rooskleurig. Na de Koude Oorlog verdwenen in Duitsland de meeste militaire tehuizen, doordat de meeste kazernes en legerplaatsen hier werden gesloten. Hiermee verdween er voor het SAMT een belangrijke inkomstenbron. Om de teruglopende financiële middelen enigszins te kunnen onderhouden schafte het SAMT een etenswagen aan om militairen op oefening te kunnen ondersteunen. Tijdens oefeningen ging deze etenswagen mee het veld in. Zo konden de militairen worden voorzien van een warm tussendoortje.

Niet alleen het SAMT zat begin eenentwintigste eeuw in zwaar weer. Ook ECHOS ging het niet langer voor de wind. In 2006 verlie-

ten Denemarken en Finland de Europese tehuisorganisatie. Deze twee landen konden zich niet vinden in het feit dat ECHOS toestond dat ook andersgelovigen in de tehuizen mochten werken. Het Verenigd Koninkrijk en Zweden maakten rond dezelfde tijd eveneens bekend ECHOS in 2011 te willen verlaten, om vergelijkbare redenen. De nog aangesloten tehuisorganisaties besloten daarom tot de opheffing van het internationale samenwerkingsverband. De ontbinding kreeg in 2012 haar beslag. De KNMB 'Pro Rege' zocht nu contact met het SAMT. Beide organisaties gingen met elkaar om de tafel. Dit was ook nodig. Ondanks het innovatieve idee van een etenswagen was het SAMT op lange termijn niet levensvatbaar. De KNMB 'Pro Rege' had met de ontbinding van ECHOS en de sluiting van veel PMT's in Nederland evenmin de wind in de zeilen. In 2010 viel daarom het besluit tot fusie in één stichting.

Fusies en naamswijzigingen: Stichting ECHOS Homes in 2024

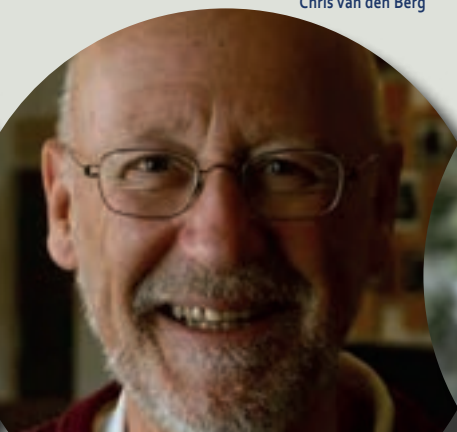
De nieuwe stichting kwam eerst bekend te staan als Stichting Home-Base Support. In 2020 wijzigde de naam in Stichting ECHOS

Homes. Met de fusie verloren de tehuizen in Nederland en Duitsland hun oude namen als PMT, AMT en KMT. Zij werden vanaf dat moment omgedoopt tot ECHOS Homes. Hiermee droegen de tehuizen in Nederland en Duitsland dezelfde naam als de internationale tehuizen in voormalig Joegoslavië, Irak en Afghanistan. Hoewel er geen sprake meer was van een Europees samenwerkingsverband, besloot de nieuwe Nederlandse tehuizenstichting de tehuizen in voormalig Joegoslavië en Afghanistan tot 2014 open te houden. Met de fusie beschikte de kersverse stichting ook over de etenswagen van het SAMT. Tegenwoordig staat de etenswagen bekend onder de naam ECHOS-mobiel. Tussen 2020 en 2023 was ECHOS-mobiel aanwezig in Litouwen om de militairen van de Enhanced Forward Presence (EFP) te ondersteunen met een warme maaltijd en versnaperingen. Op dit moment (2024) beschikt Stichting ECHOS Homes over zeven militaire tehuizen in Nederland, één militair tehuis in Duitsland en een etenswagen.

Chris van den Berg

Kolonel b.d. Harold Jacobs

Viceadmiraal b.d.
Co van der Aa

Locaties van (voormalige) Nederlandse militaire tehuizen

- 1 Nederland (1857-heden)
- 2 Indonesië (1890-1962)
- 3 Nederlandse Antillen (1898-1990)
- 4 Suriname (1953-1975)
- 5 Duitsland (1963-heden)

Naast de NMB waren er ook andere organisaties die een tehuis stichtten voor militairen in Nederlands-Indië, zoals het Leger des Heils.

heerders te vinden in Nederlands-Indië. Een andere kopzorg voor de NMB was de geografische verspreiding van het arbeidsveld. In 1897 werd besloten de tehuizen in Nederlands-Indië administratief te scheiden van die in Nederland. De protestantse tehuizen in Nederlands-Indië en op de Antillen kwamen vanaf dat moment onder het beheer van de CMB. Met elk een duidelijk afgebakend werkgebied kon er doelgerichter worden gewerkt. Rond 1914 was het voor de militairen mogelijk vijftien verschillende tehuizen te bezoeken in Nederlands-Indië.

De dekolonisatieoorlog

Tijdens de dekolonisatieoorlog tussen 1946 en 1949 stuurde Nederland duizenden militairen naar Zuidoost-Azië. Voor de meesten van hen was het de eerste keer dat zij buiten hun provincie, stad of zelfs dorp kwamen. De tehuizen sprongen hierop in en probeerden ook in Java, op Sumatra en de andere buitengewesten 'een thuis ver van huis' te bieden voor de Nederlandse 'Jan Soldaat'. Dat lukte niet zonder slag of stoot. Heropening van de tehuizen na de Tweede Wereldoorlog was een lastige klus. De tehuizen waren – net als in Nederland – leeggeplunderd of helemaal verwoest en de tehuisbeheerders waren omgekomen of naar Nederland vertrokken. Eigendomspapieren waren zoek en van sommige militaire tehuizen was helemaal geen informatie meer beschikbaar. De tehuizen die wel heropenden, kampten met enorme financiële schaarste en gebrekkige bevoorrading.

Na de soevereiniteitsoverdracht sloten de militaire tehuizen allemaal de deuren. Op Nieuw-Guinea, waar Nederland het daar-

Koloniale tehuizen

Behalve in eigen land kwamen er vanaf 1890 ook soldatenhuizen in de koloniën. Overzee waren er naast de protestantse en katholieke tehuisorganisaties verschillende andere organisaties, waaronder het Leger des Heils, die de militairen een warm hart toedroegen.

Tehuizen voor de koloniën

Lange tijd was het merendeel van de overzeese militaire tehuizen te vinden in Nederlands-Indië. In eerste instantie waren ze bedoeld om het evangelie te verspreiden. Deze evangelische taak werd eerst uitgevoerd door lokale geestelijken. In 1891 nam de toen opgerichte Christelijke Militairen Bond voor Oost en West (CMB) deze taak op zich. Verder moesten de tehuizen voorkomen, net als in Nederland, dat de militairen zich zouden misdragen. Het kwam ook in de overzeese gebiedsdelen frequent voor dat de militairen de dorpen en steden introkken op zoek naar 'goddeloos vermaak'. De tehuizen in de koloniën moesten dit ook hier tegengaan en het voor de militairen mogelijk maken hun vrije tijd nuttig te besteden. Het eerste PMT opende zijn deuren in 1890 te Batavia (Jakarta). Hier bleef het niet bij. Er vond een geleidelijke uitbreiding plaats van het aantal PMT's in de Oost. In 1891 openden PMT's hun deuren in Padang op

Sumatra en in Bandjermasin (Banjarماسin) op Borneo (tegenwoordig Kalimantan). Rond 1895 telde voormalig Nederlands-Indië tien tehuizen. De meeste waren te vinden op Java en Sumatra.

Net als in Nederland konden de militairen er biljarten, een pijp roken, een lezing bijwonen of een kopje koffie drinken.

Toch waren er enkele aanloopproblemen voor de overzeese tehuizen van de NMB. De exploitatiekosten lagen in de kolonie aanzienlijk hoger dan in Nederland. De giften en contributie van de leden van de NMB waren niet voldoende om de tehuizen op termijn open te houden. De NMB besloot eerst om het reservefonds aan te spreken, maar dat raakte hierdoor snel op. Het was daarnaast een hele opgave om geschikte tehuisbe-

Ver van Nederland was het in de archipel nog altijd goed mogelijk voor militairen om zich te verpozen.

Het KMT in Soerabaja organiseert een dansavond ter ontspanning.

na alleen nog voor het zeggen had, moesten echter eerst nieuwe tehuizen worden gebouwd. Pas daarna was ook hier weer huiselijk vermaak voor de soldaten beschikbaar. In 1953 opende het eerste PMT in Hollandia (Jayapura) zijn deuren. Het eerste KMT kwam in 1954 te Merauke in bedrijf. Uiteindelijk zouden er vijf PMT's en drie KMT's te bezoeken zijn op dit eiland. Zij bleven een kleine tien jaar actief. In 1962, toen Nieuw-Guinea werd overgedragen aan Indonesië, kwamen de tehuizen in handen van de Indonesische Evangelische Christelijke Kerk.

Tehuizen in Suriname en op de Antillen

In vergelijking met Indonesië kenden het Caribisch gebied en Suriname veel minder tehuizen. In 1965 bereikte hun aantal het hoogtepunt: toen waren er zeven tehuizen te vinden in 'de West'. Dit geringe aantal was vooral het gevolg van de aanwezigheid van relatief weinig Nederlandse militairen in deze regio. Het was ook de reden waarom de protestantse CMB en de katholieke tehuisorganisatie hier veel meer samenwerkten dan in Nederland. Dit gebeurde onder

Een gefocuste blik tijdens een potje biljart in het tehuis te Sorong.

meer door het financieel ondersteunen van elkaars militaire tehuizen. Het uitte zich ook in het opzetten van verschillende vormingscentra in Suriname en op Aruba en Curaçao. In deze vormingscentra werden de hier gelegerde militairen bekend gemaakt met het leven op de Antillen en in Suriname. De militairen kregen bijvoorbeeld lessen over de cultuurverschillen tussen Nederland, de Cariben en Suriname.

Nadat de Koninklijke Landmacht in 1952 werd belast met de verdediging van de West, groeide ook het aantal tehuizen. Zo kwam er in 1953 een op Aruba. Een paar jaar later, in 1955, opende het eerste militaire tehuis in Suriname de deuren. Vooral het toenemende troepenaantal was aanleiding een tehuis te openen. Tien jaar later volgde een tehuis in Albina. Met de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 verdwenen de tehuizen uit het land. Hiermee kwam een einde aan de meeste activiteiten van het CMB in deze regio. Door deze nieuw ontstane situatie onderzocht de NMB in Nederland of het wellicht mogelijk was te fuseren met de CMB. Maar toen de CMB in 1979 verder ging als de Stichting Christelijke Hulpverlening Militairen (SCHM), verviel deze mogelijkheid. Het tehuiswerk zou in de jaren hierna langzaam verder afnemen, waarbij de SCHM de prioriteiten steeds meer legde bij de geestelijke gezondheid van de Nederlandse militairen op de Antillen en tijdens uitzendingen.

SCHM en Landhuis Ascencion

Tegenwoordig bestaat de SCHM nog steeds en maakt zij zich nog altijd hard voor het geestelijk welzijn van de Nederlandse militairen. Specifiek richt de SCHM zich op de geestelijk verzorgers: in de Caraïben, bij buitenlandse missies en op marineschepen. Verder biedt de welzijnsorganisatie samen met de Stichting Hulp voor Helden - KPPR financiële steun aan het in 1964 opgerichte Vormingscentrum Landhuis Ascencion op Curaçao. Het vormingswerk valt in dit landhuis onder de vleugels van de afdeling Geestelijke Verzorging van de Marinebasis Parera. Het vormingswerk moet het welzijn van de nieuw geplaatste militairen op de Antillen bevorderen. Naast de standaard vormingslessen over de cultuurverschillen tussen Nederland en de Antillen krijgen de militairen verkeerslessen. Beide activiteiten bieden de militairen richtlijnen over hoe te bewegen in het dagelijks leven op de Antillen.

Na de soevereiniteitsoverdracht waren er alleen nog militaire tehuizen in Nederlands-Nieuw-Guinea.

Het Landhuis Ascencion op Curaçao wordt momenteel nog gebruikt voor vormingswerk aan Nederlandse militairen op de Antillen.

Een groepsfoto van KNIL-militairen en het personeel voor het militair tehuis Koningin Wilhelmina te Sumatra.

“Koornneef, durf jij het aan?”

Piet Koornneef was directeur van de KNMB 'Pro Rege' tussen 1986 en 2003. Tijdens zijn periode als 'eerste man' nam hij het initiatief om de contacten met de andere Europese thuisorganisaties te versterken. ECHOS was hiervan het resultaat. Hoewel inmiddels al jaren met pensioen, keert hij nog regelmatig terug naar het ECHOS-Home in Ermelo voor een potje biljart.

Hoe bent u terechtgekomen bij de protestantse thuisorganisatie?

Ik ben ooit begonnen in het onderwijs. Daar klom ik geleidelijk op. Uiteindelijk werd ik directeur van een lagere school en later heb ik nog een internaat voor schippersjeugd geleid. In 1986 heb ik gesolliciteerd bij KNMB 'Pro Rege'. De thuisorganisatie was natuurlijk iets heel anders, maar ik was nog reserveofficier en kende het militaire bedrijf redelijk goed.

Ik kwam daar solliciteren en het bestuur vroeg aan mij: "Koornneef, durf jij het aan, haal jij 2000 denk je met de KNMB 'Pro Rege'?" Dat wist ik niet, maar ik zag wel de gelijk mogelijkheden. Ik nam best een grote gok door mijn vaste baan als directeur van het internaat in te wisselen voor het leiden van deze organisatie. Maar ik dacht: "Volgens mij kan het, ik weet in ieder geval wat er bij de militairen leeft en ik heb ook verstand van de jeugd." Ik had dus wel een idee hoe het verder moest.

Hoe kwam u op het idee van ECHOS?

Het plan om de banden met de buitenlandse tehuizen aan te trekken ontstond toen ik tijdens een vakantie over een bergpas in Zwitserland reed. Ik zag daar een huis en op de achterkant stond: 'Soldatenheim'. Ik dacht: "Verrek, hier hebben zij ook militaire tehuizen." Tot mijn grote verbazing vond ik deze tehuizen ook terug in Denemarken, Zweden, Finland, enzovoort. Veel van deze

Brigadegeneraal b.d. Jaap Voskuil (links). Hij was voorzitter van KNMB 'Pro Rege' tijdens Koornneefs periode als directeur.

buitenlandse thuisorganisaties bleken al eens tehuiswerk in VN-verband te hebben uitgevoerd. Zo ontstond het idee om te kijken of zij zin hadden om eventueel samen te werken.

De afkorting ECHOS werd bedacht door onze voorzitter van de organisatie: brigadegeneraal b.d. Jaap Voskuil. De letters van ECHOS stonden voor European Christian Home Organisations for the Services. Het logo dat we bedachten toont een dak waaronder je kan schuilen met drie gele sterren. Die sterren staan voor geloof, hoop en liefde voor de medemens. Deze sterren zouden het fundament vormen voor de christelijke militaire tehuizen in Europa. En het logo bleek een schot in de roos want het bestaat nu nog.

Hoe is de oprichting van ECHOS verlopen?

Toen de oorlog in voormalig Joegoslavië uitbarstte hebben wij – als KNMB 'Pro Rege' – geprobeerd om alle Europese thuisorga-

Piet Koornneef: al lang met pensioen maar nog steeds regelmatig te vinden in het ECHOS-Home in Ermelo.

nisaties achter ons idee te krijgen voor een mobiel tehuis. Maar ook hoopten wij dat deze andere thuisorganisaties bereid waren meer met ons samen te werken. Wij hebben hiervoor contact opgenomen met de organisaties in Engeland, Zweden, Denemarken, Finland, Duitsland en Zwitserland. We nodigden vertegenwoordigers van deze landen uit voor een congres in Beukbergen. We hadden zowaar een zaal vol met genodigden. Iedereen was daar enthousiast over het idee. Maar onze Nederlandse thuisorganisatie mocht wel de kar trekken. Wij gingen hiermee akkoord, want het betekende de broodnodige en gewenste samenwerking met landen die al de nodige ervaring hadden met tehuiswerk bij buitenlandse missies. Ongeveer een maand later organiseerde de directie van KNMB 'Pro Rege' een vergadering om de plannen verder uit te werken. Toen is besloten dat ik naast de directeur van 'Pro Rege', voortaan ook als secretaris-generaal van de nieuwe Europese ECHOS-organisatie zou gaan optreden.

Piet Koornneef met het logo van ECHOS nadat deze was opgericht in 1992.

Hoe kregen jullie het voor elkaar het eerste ECHOS-Home te bekostigen?

Veel beginkapitaal hadden wij niet. Ik ben toen naar Cees van der Mast gegaan, hij was ons hoofd fondsenwerving. Geweldige ideeën had die man altijd. Hij zette toen een actie op touw onder onze leden voor de sponsoring van een tehuis in Zagreb. Deze actie moest peilen hoe de leden van KNMB 'Pro Rege' tegenover dit idee stonden. Cees vroeg toen in het PMT-nieuws of mensen een kwartje extra wilden betalen als zij het eens waren met ons plan voor een tehuis in voormalig Joegoslavië. Na de eerste 10.000 overschrijvingen wisten we genoeg: een groot deel van onze achterban steunde dit plan.

De actie leverde uiteindelijk ongeveer 400.000 gulden op. Wij hadden hiermee direct 'de keet' bekostigd en hadden boven-

dien een startkapitaal voor ECHOS. Cees is toen met zijn medewerkers naar Zagreb vertrokken. In tien dagen tijd stond het Holland Huis op Kamp Pleso bij Zagreb. Het was spoedig een geliefde plek, waar militairen belandden als zij vanuit Nederland aankwamen in het uitzendgebied en van daar uitwaaierden naar de diverse kampementen in Bosnië, Kroatië en Kosovo. Ook in juli 1995, na de val van Srebrenica, speelde het tehuis een belangrijke rol. De ECHOS-medewerkers hebben toen tot diep in de nacht de zorgen, de spanning en het verdriet van onze jongens aangehoord. Op zulke momenten was het Holland Huis ook de huiskamer waar je in vertrouwen kon praten.

Giftacties onder onze leden vormden steeds weer de aanzet voor de bouw van nieuwe tehuizen op de Balkan. In totaal konden er negen tehuizen worden geopend. Ook gaven de positieve ervaringen in voormalig Joegoslavië de aanzet voor het vestigen van ECHOS Homes in Irak en Afghanistan. Hoewel de opbrengsten in de volgende jaren daalden, kon met de hulp van de leden een solide uitbouw van de organisatie ECHOS worden bewerkstelligd. Gelukkig konden de tehuizen dankzij de grote aantrekkingskracht zelfstandig opereren.

Waren er nog bijzondere afspraken tussen de ECHOS-leden?

Die waren er zeker. De administratie, financiën en controle van ECHOS kwamen te vallen onder de KNMB 'Pro Rege'. Van de netto opbrengst keerden we een deel uit aan alle leden om hun tehuizen in het eigen land te exploiteren en om de reiskosten te dekken voor ECHOS-vergaderingen in het buitenland. Want al het geld dat ECHOS bezat was immers in het beheer van KNMB 'Pro Rege' en het was niet eerlijk als wij dat geld voor

onszelf hielden. Het ging niet om kleine bedragen die ECHOS bezat, maar om miljoenen. Het ECHOS-Home in Split bijvoorbeeld maakte alleen al een omzet van een miljoen gulden.

Een ander punt was dat sommige tehuisorganisaties een non-alcoholbeleid in hun eigen tehuizen volgden. Zij waren eigenlijk tegen het nuttigen van bier en wijn in de ECHOS-tehuizen op missie. Maar uiteindelijk konden zij ermee instemmen dat binnen de ECHOS-tehuizen een biertje kon worden gedronken. We voerden toen een *two-can rule* in. Hierdoor hadden we een compromis. Want er mocht hierdoor alcohol worden genuttigd, maar het zou met deze regel niet te veel worden.

Was er sprake van samenwerking tussen ECHOS en Defensie?

Vanuit het Ministerie van Defensie zijn wij als ECHOS-organisatie veel gesteund. Het departement hielp later bijvoorbeeld met organiseren van het transport van voorraden en het vervoer van de tehuizen. Defensie stond altijd voor ons klaar. Maar ook de samenwerking met de buitenlandse departementen was positief. Dat gold ook voor de militairen in het uitzendgebied. De Britse IFOR-commandant luitenant-generaal Sir Michael Walker was een groot voorstander van de ECHOS-tehuizen in Bosnië. Hij vroeg ons in 1996 om in Sarajevo twee tehuizen voor zijn troepen te openen. Ook de latere Amerikaanse SFOR-commandant, luitenant-generaal John Sylvester, stond positief tegenover ons initiatief. Mede hierdoor zijn her en der in Kroatië, Bosnië en Kosovo ECHOS-tehuizen verrezen. Die goede samenwerking was er tot mijn afscheid in 2003. Hiermee heb ik mijn belofte aan het bestuur van de KNMB 'Pro Rege' waargemaakt toen ik in 1987 kwam solliciteren. Want ik heb met de organisatie het jaar 2000 gehaald.

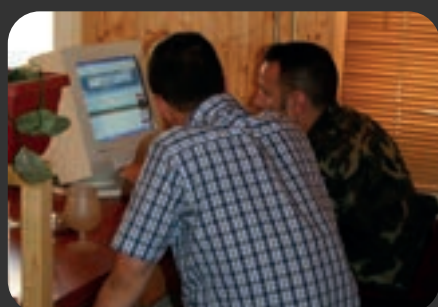

Cees van der Mast (midden). Hij zorgde er samen met zijn bouwteam voor dat de ECHOS Homes in voormalig Joegoslavië werden gebouwd.

ECHOS in voormalig Joegoslavië

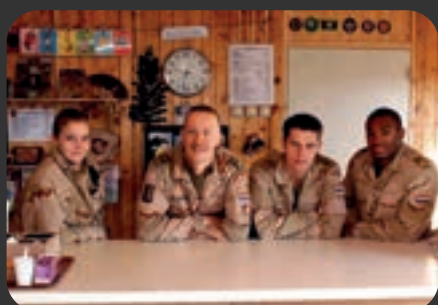
De eerste internationale operatie waaraan ECHOS een bijdrage leverde, was die in voormalig Joegoslavië. Vooraf was niet duidelijk of het idee van een tehuis in het buitenland zou aanslaan, maar het pakte goed uit. De tehuizen genoten een grote populariteit. Het begon allemaal in 1993 met de opening van het Holland Huis te Zagreb. Dit tehuis zou tot 1997 open blijven op deze locatie. Het tehuis was niet alleen geliefd onder de Nederlandse militairen, maar ook de coalitiepartners waren erg enthousiast. Daarom deden diverse Britse, Amerikaanse, Franse en Italiaanse commandanten het verzoek aan ECHOS om ook een tehuis in hun operatiegebied te vestigen. In 1996 kwam er een tweede ECHOS-Home, in Sarajevo. Een jaar later werd Mostar voorzien van een ECHOS-Home. Om de zoveel jaar opende er wel weer een nieuw tehuis. Deze gestage uitbreiding resulteerde er uiteindelijk in, dat in voormalig Joegoslavië negen ECHOS-tehuizen werden gebouwd. Ze waren primair te vinden in Kroatië, Bosnië en Kosovo. Het laatste ECHOS-Home in voormalig Joegoslavië sloot zijn deuren in 2014.

ECHOS in Irak

De tweede internationale operatie waaraan ECHOS een bijdrage leverde, was die van de Stabilization Force Iraq (SFIR). Het startte in 2003 met een verkenning van vertegenwoordigers van ECHOS bij de Britse strijdkrachten in dit uitzendgebied. Daaruit kwam naar voren dat tehuizen meer dan welkom waren en dat ECHOS alle steun zou krijgen om ze op te zetten. Dit resulteerde vanaf 2004 in de oprichting van drie tehuizen: 'The Shade' in Basra (2006-2009), 'Brandend Zand' in As-Samawah (2004-2006) en 'The Mirage' in Shaibah (2004-2011). In Irak werden de tehuizen niet hoofdzakelijk beheerd en geëxploiteerd door de Nederlandse thuisorganisatie, maar door de Britse zusterorganisatie. Dit betekende niet dat er helemaal geen Nederlanders werkten in deze tehuizen. Maar in vergelijking met de ECHOS Homes in voormalig Joegoslavië ging het om aanzienlijk minder landgenoten. De tehuizen in Irak bleven open tot 2011. Nadat in dit jaar het Verenigd Koninkrijk het internationale ECHOS-samenwerkingsverband verliet, sloten ook de ECHOS Homes hier hun deuren.

Verhalen uit het Holland Huis

De eerste ECHOS-missie naar voormalig Joegoslavië bracht veel uitdagingen met zich mee. Het Holland Huis in Zagreb stond er spoedig, maar de catering en het personeel moesten nog worden geregeld. De aanvoer van etenswaar en drank kon uiteindelijk worden geregeld, maar wie was bereid om in het Holland Huis te werken? Want het personeel zou immers het veilige Nederland inruilen voor een oorlogsgebied. Uiteindelijk waren er mensen die dit avontuur aandurfd. Hieronder enkele van hun ervaringen.

Van links naar rechts: Marieke, Hans, Michael en Lyda na een zware werkdag in het Holland Huis.

Marieke van de Goor

Al jaren werkt Marieke van de Goor voor Stichting ECHOS Homes. Tegenwoordig is zij tehuismanager van het ECHOS-Home in Ermelo. Marieke deed in haar lange loopbaan bij de tehuisorganisatie tal van 'speciale' ervaringen op. Zij was een van de eersten die meeging met ECHOS op uitzending naar voormalig Joegoslavië.

Ik weet nog goed dat Piet Koorneef mij belde en zei: "Ik heb nog een leuke klus voor jou. Kun je morgen naar Zagreb vliegen? Het ticket is al geregeld." Ik ging er in eerste instantie twee maanden heen, maar het beviel zo goed dat ik besloot langer te blijven.

De poort van Kamp Pleso. Als de militairen deze poort door waren, konden zij terecht in het Holland Huis voor een 'thuis ver van huis'.

Marieke van de Goor anno 2024.

Ter plekke was het allemaal erg primitief. De ene dag had je geen water, dan geen stroom en dan weer geen spullen. Je moest creatief te werk gaan en roeien met de riemen die je had. Als je alleen aardappels had, dan moest je daar iets lekkers van zien te maken. Echt ontspannen kon je daar niet. Je was vaak de hele dag in touw, ook na werktijd. Zo kon het voorkomen dat om twee uur 's nachts op het raam werd geklopt. Dan hoorde je: "Er komt zo nog een konvooi militairen binnen en zij hebben al heel lang niet gegeten." Dus dan hup, ging je weer je bed uit. De voorwaarde was dan wel dat de militairen hielpen de troep op te ruimen. Want dan konden wij daarna ook nog een paar uurtjes slapen. Toch moet ik zeggen dat ik daar echt een supertijd heb gehad. Ik zou het zo weer over doen. Mijn tijd met ECHOS in voormalig Joegoslavië zal ik niet snel vergeten. Ik heb in veel tehuizen gewerkt, maar het Holland Huis was de mooiste ervaring.

Hans en Lyda Kaldeway

Hans en Lyda Kaldeway gingen in 1983 al-lebei aan de slag bij de KNMB 'Pro Rege'. Zij leerden elkaar kennen in het PMT te Harskamp. Uiteindelijk sloeg hier de vonk over en na een tijdje stapte het jonge stel in het huwelijksbootje. Uiteindelijk ging het koppel samen met hun zoontje Michael in 1996 naar Zagreb, waar zij een jaar in het Holland Huis werkten.

Wij waren drie jaar werkzaam in Seedorf toen Piet Koornneef aan ons vroeg of wij naar Zagreb wilden. Dat hebben wij toen afgeslagen want Lyda was zwanger. Maar een jaar na de geboorte van onze zoon Michael zijn we alsnog gegaan. We brachten een jaar door in het Holland Huis. De hele wereld kwam hier bijeen. Amerikanen natuurlijk, maar ook Zweden, Jordaniërs, Fransen, Finnen en Oekraïners. Niet iedereen was even goed te verstaan, maar met handen- en voetenwerk kwam je al een heel eind. Het was een internationale bedoening daar in het Holland Huis. Dat was vooral ook leuk wanneer er spelletjes werden gespeeld, bijvoorbeeld Monopoly. De meesten spraken Engels dus dat maakte het communiceren met elkaar een stuk makkelijker. En als de taalbarrière wel te groot bleek, kwam dat handen- en voetenwerk opnieuw goed van pas. Ook ons zoontje Michael werd al snel geliefd onder de militairen. Voor veel van de bezoekers deed ons jongetje hen denken aan hun eigen kinderen thuis. Dat gaf de militairen een aanknopingspunt om te vertellen over hun gezin. Ja, wij hebben een fijne tijd gehad.

Aart en Maria Werkman samen in het Holland Huis in 1994.

Aart Werkman

Aart Werkman werkt inmiddels al 45 jaar voor de militaire tehuisorganisatie. Aart begon zijn loopbaan in 1979 als jong 'broekie' bij het PMT in Ede. In de jaren tachtig ging Aart werken voor het militaire tehuis in Mönchengladbach. Na meer ervaring te hebben opgedaan, werd hij in 1992 de tehuisleider van Schaarsbergen. Twee jaar later zou Aart samen met zijn vrouw Maria naar voormalig Joegoslavië reizen om daar vier weken het Holland Huis te leiden.

Ik ben samen met mijn echtgenote op uitzending geweest, maar dat was maar voor vier weken. We beheerden samen het tehuis in Schaarsbergen. Tijdens onze tijd in Schaarsbergen zijn wij door Piet Koornneef gevraagd om tijdelijk het Holland Huis te leiden. Het echtpaar dat in het Holland Huis in Zagreb zat ging namelijk met vakantie. Dus toen vroeg Piet aan mij: "Ik kan eigenlijk geen vervangers vinden. Aart, willen jij en jouw vrouw niet een paar weken gaan?" Dit vroeg hij op een donderdag. Die maandag daarop zaten mijn vrouw en ik al in het vliegtuig richting Zagreb. Het verblijf in Kroatië was een hele belevenis. Toen wij in 1994 aankwamen was er sprake van een onrustige periode. Tijdens mijn verblijf in het Holland Huis vond er een gijzeling plaats.

Op het hoofdkantoor van Stichting ECHOS Homes werd gevierd dat Aart zich al 45 jaar lang inzet voor de militaire tehuizen.

Enkele tientallen militairen van Dutchbat-II werden gegijzeld door de Bosnisch-Servische soldaten van generaal Ratko Mladic. Onze jongens uit Schaarsbergen zaten daar toen ook. Zij maakten onderdeel uit van Dutchbat-II en waren deel van de VN-vredesmacht die in Srebrenica de enclave moest beschermen. Gelukkig mochten onze jongens op een gegeven moment vertrekken uit de enclave. Toen kwamen zij met bussen aan op kamp Pleso. Zij waren tegelijkertijd verbaasd, maar ook blij om ineens een paar bekende gezichten van thuis uit Schaarsbergen te zien. Bij ons konden ze zich weer even thuis voelen. Hier konden zij hun hart luchten, na alles wat ze tijdens die gijzeling in Srebrenica hadden meegemaakt. Na mijn terugkeer in Nederland bleef ik tehuisleider van Schaarsbergen tot 1999. Na Schaarsbergen was Seedorf mijn volgende bestemming. Hier verrichtte ik van 2000 tot 2006 diverse werkzaamheden. Nu sluit ik mijn ECHOS-carrière af op het hoofdkantoor van onze organisatie in Apeldoorn. Want in augustus ga ik met pensioen. En ik kijk nog altijd positief terug op mijn veelzijdige loopbaan bij ECHOS.

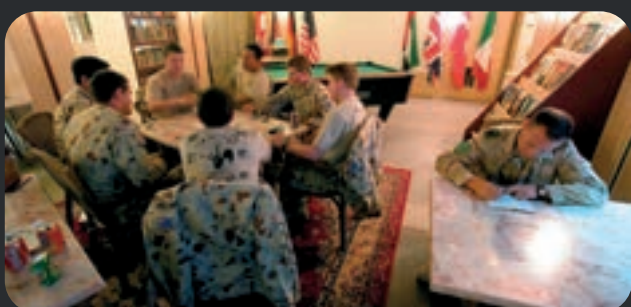
Achter het prikkeldraad en de zandzakken staat het Holland Huis. Een 'thuis ver van huis' voor vele Nederlandse militairen in voormalig Joegoslavië.

ECHOS in Afghanistan

Vanaf 2002 namen Nederlandse troepen deel aan de International Security Assistance Force (ISAF) in Afghanistan. Eind 2005 besloot ECHOS ook in dit door oorlog verwoeste land de militairen 'een thuis ver van huis' te bieden. De eerste plek waar een ECHOS-Home kwam, was op Kamp Holland bij Tarin Kowt. Begin 2007 opende het ECHOS-tehuis 'The Windmill' zijn deuren. De gevaarlijke situatie ter plekke liet het niet toe een 'standaard' ECHOS-home te bouwen. Het Ministerie van Defensie stelde daarom enkele gepantserde containers ter beschikking. Kort daarna werd er op Kandahar Airfield een tweede ECHOS-Home gebouwd. Dit tehuis met de naam 'All Seasons' zag zijn officiële opening in de zomer van 2007. 'The Windmill' sloot zijn deuren in 2013. Toen ISAF in 2014 eindigde, sloot ook het laatste ECHOS-Home in Afghanistan, 'All Seasons', zijn deuren.

ECHOS-Mobiel

In 2001 nam de Stichting Algemene Militaire Tehuizen (SAMT) het initiatief voor een etenswagen die meegang op oefening. Het idee sloeg aan, maar was niet voldoende voor de SAMT om het hoofd boven water te houden. Uiteindelijk ging de SAMT in 2010 samen met de KNMB 'Pro Rege'. Deze fusie resulteerde in Stichting ECHOS Homes. Door het ontstaan van Stichting ECHOS Homes kwam de etenswagen van de SAMT bekend te staan als ECHOS-Mobiel. Nog steeds gaat ECHOS-Mobiel mee met militairen op oefening. De wagen voorziet Nederlandse en buitenlandse militairen in het veld tijdens een pauze van een warme frituursnack.

Han Mennink poseert na zijn aankomst op Kamp Holland in Uruzgan.

“Afghanistan, dat leek mij wél wat”

Han Mennink is tegenwoordig manager van de ECHOS Homes Den Helder en Havelte. Hij begon zijn carrière bij Stichting ECHOS Homes echter veel verder van huis, in Afghanistan. In 2007 en 2008 werkte Mennink bij de twee ECHOS Homes in dit land.

Hoe ben je terechtgekomen bij de ECHOS Homes in Afghanistan?

Op 1 maart 2007 ben ik in dienst gekomen bij ECHOS. Ik kon mijn draai niet meer vinden in het horecabedrijf waar ik werkte en ik zag de vacature voor assistent-manager van een ECHOS-Home in Afghanistan. Toen dacht ik: “Wat is dit nou? Die organisatie ken ik nog uit mijn diensttijd.” Afghanistan, dat leek mij wel wat. Het ging om een jaarcontract. Dus ik zou een jaar niet thuis zijn. Dat moest ik eerst wel even overleggen met mijn gezin natuurlijk. Ik had een puberende zoon en een bijna puberende dochter. Dus een jaar van huis had best wel een impact, vooral ook voor mijn vrouw die er lange tijd alleen voor zou staan. Maar het

leek mij anderzijds superleuk om te doen. Gelukkig ben ik met het thuisfront tot een akkoord gekomen. En toen is deze jongen – ik dus – in maart 2007 naar Afghanistan vertrokken.

Hoe ben je voorbereid voor het verblijf in Afghanistan?

Vanuit ECHOS word je wel een beetje geholpen, maar je wordt toch vooral in het diepe gegooid. Ik stapte in dat vliegtuig met de gedachte: “Mijn God, wat gaat er allemaal gebeuren?” Ik had de mazzel dat ik met iemand meevloog die al eerder voor ECHOS in Afghanistan was geweest. Zij was daarnaast ook al werkzaam geweest voor ECHOS in Irak en kon mij dus al het een en ander vertellen. Defensie had me bovendien naar de

School voor Vredesmissies gestuurd. Daar kreeg ik verschillende lessen over de achtergrond van het land, de mensen en hun gewoontes en cultuur. Ik ben daar een dag geweest. Daarnaast kreeg ik nog een media-training. In Afghanistan had je namelijk heel veel journalisten rondlopen. Die hadden hun werkkamer bij ons in het gebouw en sliepen daar ook. Ik heb daardoor allerlei bekende mensen voorbij zien komen natuurlijk.

Was het te merken dat je in een oorlogsgebied zat?

Ja, in Kandahar bijvoorbeeld had je wel vijf dagen per week één of meerdere mortieraanvallen. Als dan het alarm af ging, moest iedereen de bunker in. Pas wanneer alles weer veilig was, kon je weer terug naar je werkplek. Soms ging het alarm 's avonds af wanneer we de hele 'hut' vol hadden zitten: 150 man! En dat terwijl de keuken volop in bedrijf was en mensen zaten te eten! Dat was best wel een ding. Er waren ook mensen voor wie dit 'normaal' was geworden en die

gewoon bleven zitten. Anderen gingen plat onder de tafel liggen en daar dooreten. Maar dat mocht natuurlijk niet, dus wij stuurden ze eruit en zeiden: "Jongens eruit, naar de bunker!" Sommigen namen dan gewoon hun bord mee en zaten in de bunker door te eten. Voor ons betekende het de keuken leegmaken en de bakplaten uitzetten. Want het was natuurlijk niet bekend hoe lang het ging duren. Het kon een kwartier zijn, maar ook langer. Ik heb ook wel eens vier uur in de bunker doorgebracht.

Ook de bevoorrading verliep af en toe stroef. Er was een groot depot in Kabul. Dat werd bevoorradt vanuit Koeweit. Vanuit Kabul werden onze etenswaren naar de kampen op Kandahar of Tarin Kowt gebracht. Dat gebeurde met vrachtwagens. Soms kwam het voor dat die vrachtwagens spoorloos verdwenen of onderweg werden beschoten door de Taliban. Want in de ogen van de Taliban 'werkten' die vrachtwagenchauffeurs voor ons en waren ze daarom een legitiem doel om op te schieten. Naast kogelgaten in de vrachtwagen, hebben we ook meegeemaakt dat er een keer een kogel in een bak ijs zat.

Wij kregen ook altijd zo ongeveer als eerste door als er iets ernstigs was gebeurd. Zodra een 'black hole' werd afgekondigd, pasten wij binnen ECHOS meteen het programma aan. Ook alle activiteiten die zich binnen het ECHOS-home afspeelden, zoals een bingo- of pokertoernooi, werden dan meteen stopgezet. Het incident met eigen vuur waarbij twee Nederlandse militairen om het leven kwamen, vergeet ik niet snel meer. Bij ons in het ECHOS-Home werd de briefing gehouden. Onder die jongens kwamen er toen veel emoties vrij. Na afloop konden die gasten even naar ons komen om te praten en om een kopje koffie te drinken. Dat zijn van die momenten dat ECHOS er echt toe doet.

Waren er verschillen tussen ECHOS op Tarin Kowt en op Kandahar?

Ik kwam eerst terecht op Kandahar. Hier was ik assistent-manager van het ECHOS-Home 'All Seasons'. Later vertrok ik naar Tarin Kowt, waar ik tehuismanager was van 'The Windmill'. Zelf heb ik mijn verblijf in Tarin Kowt als intiemer ervaren. Het was een veel kleiner kamp. Op Tarin Kowt was ECHOS ook de enige plek waar ontspanning te vinden was. Wij hadden het koffiepunt

Een Scania met container tijdens de ISAF-missie in Uruzgan. Voedselwaar voor de ECHOS werd op deze manier getransporteerd.

en die jongens konden dus met hun kopje koffie ergens binnen of op het terras zitten. Je merkte als ECHOS-manager op Tarin Kowt ook dat je dicht bij het vuur zat. Je had bijvoorbeeld één keer in de week, op zondagmiddag, kampoverleg. Dan zaten alle partijen en nationaliteiten bij elkaar om het weekprogramma door te praten. Alles kwam dan voorbij: van uit te voeren reparaties tot datgene wat zich allemaal buiten het kamp afspeelde. Op Kandahar had je natuurlijk ook wel contact met andere partijen, maar dit kamp was veel groter. Daar waren op een gegeven moment wel 30.000 militairen met 25 verschillende nationaliteiten gelegerd. Een ander groot verschil was de bouwstijl. Het ECHOS-Home op Kandahar was zoals het 'normaal' hoort te zijn. Een huis met een houten bouwconstructie. Maar op Tarin Kowt bestond het ECHOS-Home uit gepantserde containers.

Welke ervaringen neem je mee van jouw periode uit Afghanistan?

Wat ik vooral blijf onthouden waren de zogenaamde 'rampceremonies', waarbij de

kisten met de omgekomen militairen naar het vliegtuig werden gedragen door een haag van mensen om vervolgens naar hun land van herkomst te worden gevlogen. Als ik dat zag, dan wist ik dat er weer ergens een gezin was dat een familielid moest missen. Dat waren hele heftige zaken. Je kijkt gewoon anders tegen de wereld aan na zo'n missie en dan realiseer je je ook weer dat we het hier in Nederland goed voor elkaar hebben. Het was een bijzondere ervaring, werken als ECHOS-manager in Afghanistan. Kijk, het werk kan iedereen doen, maar dat plaatje er omheen is belangrijk. Je moet binding hebben met jouw gasten en er voor hen zijn. Dat was een vereiste. Die militairen hadden daar een heel bijzondere en risicovolle taak te vervullen. Dat verdient gewoon respect en waardering, want zij stelden toch voor onze veiligheid en welzijn hun leven in de waagschaal!

Tegenwoordig leidt Han de twee ECHOS Homes in Den Helder en Havelte. Hoewel Han de manager is, werkt hij nog steeds graag achter de kassa om militairen te bedienen.

Tehuizen in Duitsland

Tijdens de Koude Oorlog was er een Nederlandse troepenmacht in West-Duitsland gestationeerd. Nederlandse militairen waren samen met NAVO-eenheden uit andere landen verantwoordelijk voor de verdediging van de Noord-Duitse laagvlakte. De kazernes in dit gebied lagen afgelegen en waren moeilijk bereikbaar. Verveling lag op de loer bij de hier gelegerde troepen. Het Ministerie van Defensie vroeg daarom aan de verschillende organisaties om tehuizen te openen. Dit verzoek werd – samen met een stevige subsidie – in dankbaarheid aanvaard.

De bouw in Duitsland

Tijdens het bouwproces begin jaren zestig stonden de verschillende tehuisorganisaties nauw met elkaar in contact. In 1965 waren er inmiddels veertien Nederlandse militaire tehuizen in Duitsland: negen KMT's, zes PMT's en een HMT. Het plan was in eerste instantie om in ieder geval één tehuis te openen in de nabijheid van een Nederlandse kazerne in Duitsland. Alleen in de legerplaats Seedorf, waar het merendeel van de Nederlandse militairen was gelegerd, waren alle drie de tehuisorganisaties vertegenwoordigd met een tehuis. Bij oefenterrein Bergen-Hohne kwam in 1973 ook een tehuis. Dit bestaat nog steeds en staat bekend onder de naam 'Baan 41'.

Een tehuis op het NAVO-hoofdkwartier

Meer dan tien jaar later, in 1985, kwam er ook nog een PMT in Mönchengladbach. Dit was gevestigd in het gebouw van de Nederlandse staf van het NAVO-hoofdkwartier aldaar. Dit zorgde voor een nog grotere mate

van toegankelijkheid. De Nederlandse staf kwam er dan ook regelmatig over de vloer. En zij namen ook hun internationale collega's mee om er wat te eten of drinken. In vergelijking met de andere kazernes lag de doorsnee-rang hier een stuk hoger.

De tehuizen in Bergen-Hohne en Mönchengladbach brachten het totale aantal Nederlandse militaire tehuizen in Duitsland op zestien. Dit was echter maar van korte duur. De geleidelijke afbouw van de Nederlandse aanwezigheid in Duitsland zorgde ook voor een vermindering van het aantal Nederlandse kazernes in Duitsland. In hun kielzog verdwenen ook de tehuizen. In 1993 waren er nog maar acht in Duitsland. In de volgende jaren verdwenen ook de overgebleven tehuizen een voor een door de teruglopende bezoekersaantallen. Op dit moment telt Duitsland nog maar één tehuis, het hiervoor genoemde 'Baan 41' in Bergen-Hohne.

Ook in Duitsland konden de militairen even ontspannen in de huiskamerlijke sfeer van de militaire tehuizen.

Een duidelijk karakter

De tehuizen speelden in Duitsland misschien nog wel een grotere rol dan in Nederland. De hier gelegerde militairen konden – in tegenstelling tot die in Nederland – in het weekend niet naar huis. Beroepsmilitairen konden zelfs jarenlang in Duitsland gestationeerd zijn en woonden met hun familie ter plekke. Zij streken neer in de dorpjes rondom de kazernes. Hierdoor ontstonden kleine, hechte Nederlandse gemeenschappen in het buurland.

De militaire tehuizen speelden hierin vaak een centrale rol. Zij fungeerden als ontmoetingsplaats voor de militairen en hun thuisfront. De tehuizen hadden ook een rijk aanbod aan mogelijkheden tot vrijetijdsbesteding. Meerdere keren per week werden er activiteiten zoals workshops, lezingen en

Een feestje in het KMT te Langemannshof.

dansavonden georganiseerd. Daarvoor beschikten de tehuizen in Duitsland over meer voorzieningen zoals een filmzaal en een plek voor een belastingvrije winkel. Hierdoor konden op grotere schaal partijen en diners worden gehouden dan in de (meeste) Nederlandse tehuizen. Dat ook aan het thuisfront werd gedacht, bleek uit de beschikbaarheid van een kindercrèche. Deze was op zondagochtend geopend zodat de militairen en hun echtgenotes in het tehuis naar de mis of kerkdienst konden.

ECHOS-Home 'Baan 41'

Aanvankelijk was het niet de bedoeling geweest om in Bergen-Hohne een tehuis neer te zetten. Dit veranderde toen bleek dat ook Nederland regelmatig gebruik ging maken van het nabijgelegen militaire oefenterrein. Tijdens de schietseries werden de militairen in de bijbehorende kazerne gelegerd. Mogelijkheden voor tijdverdrijf waren hier nauwelijks aanwezig. De manschappen klaagden regelmatig over de volgens hun 'griezelige' plaats. Zozeer zelfs dat de plaatselijke legeraalmoezeniers en legerpredikanten in een leeg lokaal hun eigen tehuizen stichtten. Zij begonnen daarna te pleiten voor het opzetten van een echt militair tehuis bij het oefenterrein. Na jaren onderhandelen lukte het de KNMB 'Pro Rege' om de daad bij het woord te voegen. Het bleek al snel dat de verwarming en ventilatie van het tehuis niet aan de eisen voldeden. Ondanks de vele pogingen om de situatie te verbeteren, werd rond 2004 besloten het gebouw volledig te slopen en te herbouwen.

Een gerecycled ECHOS-Home voor 'Baan 41'

Ter vervanging van 'Baan 41' kwam het Holland Huis uit voormalig Joegoslavië over. De houtconstructie van het Holland Huis werd hergebruikt in Bergen-Hohne. De naam 'Baan 41' bleef wel behouden. Het houten gebouw werd later uitgebreid met een extra vleugel. Ook hiervoor werd een tehuis uit voormalig Joegoslavië hergebruikt. In deze vleugel kwam overigens de belastingvrije *Dutch Army Shop* (DAS). Deze gecombineerde constructie bleek functioneler en steviger dan verwacht. Het voldeed zo goed dat het gebouw er tegenwoordig nog steeds staat.

'Baan 41' is razend populair, overigens niet alleen onder de Nederlandse militairen. In het tehuis komen ook regelmatig Duitse, Litouwse, Belgische en Noorse militairen over de vloer. Hierdoor draait 'Baan 41' de hoogste omzet van alle ECHOS Homes. Naast de populariteit onder de militairen, onderkent ook Defensie het belang van 'Baan 41'. De huidige houtconstructie van het Holland Huis was een tijdelijke oplossing en was jaren geleden al aan vervanging toe. Recentelijk heeft Defensie daarom geïnvesteerd in dit tehuis. 'Baan 41' kan met deze investering de huidige constructie vervangen en een nieuw pand realiseren.

In 1969 werd er in het KMT te Stolzenau een nieuwjaarsreceptie gehouden met een aansluitend dansfeest voor Nederlandse en buitenlandse genodigden.

Het PMT te Mönchengladbach.

Voor de niet-kerkelijke militairen was er het HMT te Seedorf.

De huiskamersfeer die het ECHOS-Home 'Baan 41' momenteel nog steeds biedt aan de Nederlandse militairen op oefening.

Het enige ECHOS-Home dat nog te bezoeken is in Duitsland: 'Baan 41'.

Een van de acht KMT's in Duitsland bij Langemannshof.

“Als ze even in een dipje zitten en wij komen aanrijden, dan zie je ze echt allemaal opfleuren”

Jonny Puister is manager van het ECHOS-home 'Baan 41' en van ECHOS-mobiel. Deze twee ECHOS zijn alleen actief tijdens oefeningen. De afgelopen jaren was Jonny permanent met ECHOS-mobiel gestationeerd in Litouwen voor de NAVO-missie EFP. Wij spraken hem te Bergen-Hohne.

Jonny Puister, de ECHOS-manager van 'Baan 41' en ECHOS-Mobiel. Hier staat hij vol trots in het ECHOS-Home 'Baan 41'.

Hoe is het idee van ECHOS-mobiel ontstaan?

Ik ben begonnen bij het Humanistisch Militaire Tehuis in Seedorf, begin januari 2000. Toentertijd had je nog brigade-oefeningen, waaraan tussen de 3000 en 4000 man deelnamen. Dat betekende dus dat de hele kazerne leegliep. Omdat wij dan 'werkeloos' achterbleven, besloten we voortaan mee te gaan. In 2001 hebben we een verkoopwagen erbij gekregen. Daar rijden we nu nog steeds in rond.

Waarom ben jij dit werk gaan doen?

Ik heb best veel banen gehad, maar na een half jaar had ik het vaak wel gezien. De uitdaging was dan weg voor mij. En bij ECHOS is continu sprake van een uitdaging. Iedere dag is anders en je ziet heel veel verschillende mensen. Je bent telkens in een ander oefengebied. De mensen, de omgeving, het weer: het is nooit hetzelfde. Er is bij ECHOS-mobiel veel variatie. De ene keer vliegen de Apaches en Chinooks af en aan. En twee weken later zit je weer tussen de tanks en sta je naast een Leopard. Dat zijn een beetje de krenten in de pap.

Waar komt ECHOS-mobiel allemaal?

Wij rijden in principe door heel Europa. Noorwegen, Duitsland, Polen, Hongarije, Litouwen, Roemenië, Tsjechië, België, Frankrijk en Nederland. Misschien ben ik nog één

of twee landen vergeten. We gaan natuurlijk vooral naar plekken waar oefengebieden zijn. Vorig jaar zijn wij mee geweest naar Roemenië. We zaten toen dicht bij de Oekraïense grens, vijftien kilometer verderop. In Noorwegen zaten wij een keer bovenop een berg. Als we daar met de verkoopwagen boven wilden komen, moesten we eerst bij de tegenoverliggende helling naar beneden rollen en gas geven om genoeg vaart te maken. Daar zijn natuurlijk allemaal gravelwegen, dus als je stil komt te staan graaft het voertuig zich vast en zit er niks anders op dan terugkeren en opnieuw proberen.

Welke snack van ECHOS-mobiel is het populairst?

We hebben natuurlijk de frikandellen en de kroketten, maar wat die jongens echt geweldig vinden is het broodje BLJ. Daarbij staat BLJ voor Bataljon Limburgse Jagers. Het broodje is ooit bedacht door dit bataljon in Oirschot. De snack bestaat uit een wit kadetje met een hamburger en kaassoufflé. Heel simpel eigenlijk. Maar goed, toen die jongens daarom vroegen tijdens een NAVO-oefening in Noorwegen had ik er nog nooit van gehoord. En de rest van Nederland kennelijk ook niet. Want toen het *Algemeen Dagblad* verslag deed van deze oefening in 2018, kwamen zij ons interviewen over dat broodje BLJ. We hebben toen nog de krant gehaald. Sindsdien staat die snack standaard bij ons op het menu. Niet alleen de Nederlanders bestellen die broodjes BLJ. De Duitsers en Amerikanen kunnen er ook geen genoeg van krijgen.

Hoe is het om met een food-truck mee op oefening te gaan?

Het is gewoon keihard werken. In een korte periode maken wij heel veel uren, maar buiten de oefeningen om zijn we vrij. Dus als er geen oefeningen zijn, dan bouwen we de uren af die we tijdens de oefening hebben opgebouwd. Vooral het weer kan soms echt tegenzitten. Maar je kan niet zeggen: "Jongens het is 40 graden. Ik doe de klep dicht want ik heb het heet." Zo werkt het natuurlijk niet. Je moet wel avontuurlijk ingesteld zijn. Om dat werk leuk te vinden is het handig wanneer je vindingrijk bent. Zoals ik al zei, geen enkele dag is hetzelfde en je moet kunnen improviseren. Want de ene keer heb je wel stroom en de andere keer niet. Dus hoe ga je dat dan oplossen? Of wat te doen wanneer de aggregaat uitvalt? Of als de auto het niet meer doet?

Het zijn overkomelijke dingen. Dat is heel normaal, maar je moet er wel mee kunnen dealen. We zijn natuurlijk heel veel van huis en de arbeidsomstandigheden zijn vergelijkbaar met die van de militairen op oefening. Wat dat betreft wordt het heel erg gewaardeerd dat wij er voor hen zijn en dat we grotendeels met dezelfde omstandigheden te maken hebben. Hebben zij het koud, dan hebben wij het ook koud. Wij staan ook buiten. We maken gebruik van dezelfde Dixie. Wij staan onder dezelfde douche. We zitten in dezelfde eetzaal, enzovoorts. Daardoor heb je best een nauwe band met de militairen waarmee je op oefening bent.

Van 2020 tot 2023 was ECHOS-Mobiel permanent gestationeerd in Litouwen tijdens de NAVO-missie EFP.

Is het vergelijkbaar met de tehuizen die ECHOS opzette tijdens een uitzending?

Dat is toch anders. In voormalig Joegoslavië, Irak en Afghanistan zat je op een kampement. In een oefengebied rijden wij met de auto rond. Wij bewegen ons tussen de militairen en slapen vaak in hetzelfde gebouw. In Afghanistan had je ook je eigen slaapplek. Maar op oefening is dat meer geïntegreerd. Daardoor krijg je meer binding en zien zij ook dat je er vierentwintig uur per dag bij bent. Kijk, als zij de deur uitgaan bij 'Baan 41' en ze keren terug naar de kazerne, dan zien zij ons die dag niet meer. Maar met ECHOS-mobiel zien zij ons de hele tijd.

Wij rijden continu door het hele oefenterrein heen. Bij ECHOS-mobiel is bovendien alles gebaseerd op snelheid. We hebben daarom een beperkt assortiment met fast-foodproducten. Broodje kroket, frikandel, hamburger, kaassoufflé, kipcorn, mexicano en dat broodje BLJ. Voor iedereen wat wils. Frietjes of iets dergelijks, dat duurt gewoon te lang. Als je voor zulke aantallen door wil bakken moet het wel snel gaan. Wij stonden in Noorwegen bijvoorbeeld op een kamp met 8000 militairen. Dan ben je echt van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat hartstikke druk. Ooit hadden wij 1100 klanten op een dag. Dat is ook echt wel het maximum. Meer kan de kassa niet aan en meer kunnen wij ook niet bakken. Ik overdrijf niet maar dan staat er voor de wagen een rij 'van hier tot Tokio'. En dan ook nog twee of drie man dik.

Als iedereen dan in de rij geholpen is, zijn we ook wel door onze voorraad van die dag heen.

Hoe zit het met de typische thuissfeer zoals we die kennen uit andere ECHOS Homes?

De gezelligheidssfeer valt niet weg bij ECHOS-mobiel. Wij zijn dan wel geen tehuis waar je in kan zitten, maar we zijn wel een zogeheten motivatiepunt. Zo wordt het ook vaak gezien. Als ze even in een dipje zitten en wij komen eraan rijden, dan zie je ze echt allemaal opfleuren. Je ziet het ook wanneer een plek leeg lijkt en jij dan op de claxon drukt. Van alle kanten komen ze dan aange-

rend. Een sergeant zei eens tegen mij: "De hele dag verstoppen ze zich. Dan komen jullie eraan en is iedereen ineens ter plekke." Een motivatiepunt voor die jongens is erg belangrijk. Want als je je de hele dag in de regen begeeft en je kunt dan iets warm krijgen, dan is dat hartstikke welkom. Bovendien is het voor de militairen een stukje Nederland in het buitenland. Daarom kijken de militairen ook anders tegen ons aan. Dan zie je dat ECHOS-mobiel erg leeft onder die jongens. En daar doe je het gewoon voor!

Niet alleen de Nederlandse militairen hebben het er voor over om in de rij te staan voor een broodje frikandel of kroket op oefening. De Amerikanen lusten er ook wat van.

Catering

in de tehuizen

Viceadmiraal b.d. Co van der Aa:

Honderdvijftig jaar Nederlandse Militaire Bond en hoe nu verder?

Ik heb bewust in de titel de organisatie genoemd waar de huidige drie organisaties uit zijn voortgekomen. Want zij bestaan nog. Het ene deel van de Nederlandse Militaire Bond is nu ECHOS Homes, het andere deel staat bekend als Hulp voor Helden (HvH) en tot slot is er de Militaire Bond voor Oost en West – nu de Stichting Christelijke Hulpverlening Militairen (SCHM). Alle opgericht en vooral van geld voorzien door de protestantse kerken in de negentiende eeuw.

Toenemende ontkerkelijking en het geheel loslaten van de religieuze achtergrond van ECHOS roept de vraag op of een hernieuwde relatie met de protestantse Hulp voor Helden hierbij past. De doelgroep is gelijk. Het welzijn van de militairen, de veteranen en het thuisfront staan bij beide voorop. Daar waar ECHOS zich in de breedte (horreca en welzijn) zal ontwikkelen, richt HvH zich op de niches die ontstaan bij Defensie in de speciale personeelszorg. Gezamenlijk optrekken ligt daarom voor de hand. Minder geldt dit voor SCHM. Deze organisatie richt zich in toenemende mate op de ondersteuning van de Geestelijke Vorming bij Defensie. Contact zal er blijven, maar een gezamenlijke ontwikkeling zit er op korte termijn niet in.

Hoe zal de relatie tussen Defensie en ECHOS Homes zich ontwikkelen? De huidige afspraken in het kader van de buitengewone personeelszorg gaan uit van de beschikbaarheid van alle vestigingen voor de zogenaamde huiskamerfunctie. Ooit zijn

preferente plaatsen (kazernes) aangeduid waar tehuizen het best tot hun recht komen. Het ligt voor de hand dat dit bij opleidingseenheden is. Dat laat onverlet dat het ook bij operationele eenheden loont om een vestiging te hebben. Defensie zal zich de komende decennia, naar het zich laat aanzien, weer meer gaan spreiden over Nederland. Dit kan betekenen dat er nieuwe kazernes komen of de accenten worden verlegd bij de bestaande kazernes. Stichting ECHOS Homes is hierin volgend, alhoewel we niet zullen nalaten aandacht te vragen als er mogelijkheden zijn. Met name zal men ook laten meewegen hoeveel ontspanningsmogelijkheden in de directe omgeving beschikbaar zijn. In eerste instantie lijkt onderzoek naar de behoefte voor een militair tehuis bij Vredepeel gewenst.

Geopolitieke ontwikkelingen (Oekraïne, Gaza, China et cetera) leiden ook tot meer zichtbaarheid van Defensie in het buitenland. Het aantal oefeningen buiten de landsgrenzen, al dan niet in NAVO-verband, neemt toe. Tijdens oefeningen in Europa ondersteunt Stichting ECHOS Homes de militairen. Veelal gaat dat op verzoek van de krijgsmacht delen. Deze ondersteuning wordt vrijwel altijd vanuit Duitsland ('Baan 41' – Bergen/Hohne) geleverd. Daarvoor heeft deze vestiging twee mobiele verkoopauto's en een vrieswagen ter beschikking die nu al intensief worden gebruikt. Dit gebruik zal de komende jaren toenemen en ook het personeelsbestand zal hiermee groeien. De dienstverleningafspraken tussen Defen-

sie en ECHOS behelzen ook het kosteloos ter beschikking stellen van vergaderzalen aan Defensie. Dit geldt voor de op de kazernes gelegerde militairen en burgers, maar ook voor veteranen. Er is een trend dat ook de politie en brandweer met enige regelmaat gebruikmaken van de ECHOS Homes. Dit gebruik zal de komende jaren toenemen, zonder de afspraken met Defensie te schenden.

De tehuizen zijn een plek voor militairen en groepen die verbonden zijn met de krijgsmacht. Dit beperkt in Nederland de openingstijden van maandag ca. 10.00 uur tot vrijdag ca. 15.00 uur. De kazernes lopen immers leeg in de weekends. Toch zijn er omstandigheden waaronder tehuizen hun deuren in het weekend openen, met name voor reünies van veteranen. Sommige locaties liggen echter zo mooi in toeristische gebieden dat het voor de hand ligt ook voor andere groepen open te zijn. Dat geeft belastingtechnisch een andere structuur, maar verlicht wel de subsidiedruk bij Defensie. Dit is in de komende jaren zeker de moeite van het onderzoeken waard.

1. Marinekazerne Erfprins

ECHOS-Home Den Helder
Schapendijkje 8
1782 TG Den Helder
0223-655066
denhelder@echos.nl

2. Johannes Postkazerne

ECHOS-Home Havelte
Johannes Postweg 5
7973 JB Darp (Havelte)
0521-34 12 97
havelte@echos.nl

3. Generaal Spoorkazerne

ECHOS-Home Ermelo
Leuvenumseweg 68
3852 AS Ermelo
0341-55 28 30
ermelo@echos.nl

4. Infanterie Schietkamp Harskamp

ECHOS-Home Harskamp
Otterloseweg 12a
6732 BS Harskamp
0318-45 30 60
harskamp@echos.nl

5. Oranjekazerne

ECHOS-Home Schaarsbergen
Deelenseweg 28
6816 TS Schaarsbergen
026-443 0487
schaarsbergen@echos.nl

6. van Ghentkazerne

ECHOS-Home Rotterdam
Toepad 110
3063 NJ Rotterdam
010-242 99 10
rotterdam@echos.nl

7. Generaal-majoor de Ruyter van Steveninckkazerne

ECHOS-Home Oirschot
Eindhovense dijk 33
5688 GN Oirschot
040-290 4515
oirschot@echos.nl

8. ECHOS Mobilieel

(ondersteuning tijdens oefeningen):
Quellenweg 12 47638 Straelen (Duitsland)
+49 175 2401474
mobiel@echos.nl

9. NAVO-oefenterrein Bergen Hohne

ECHOS-Home Baan 41 Winsenerstrasse 1
29303 Bergen Hohne (Duitsland))
+49 5051 8255
baan41@echos.nl

In de negentiende eeuw was vertier voor de militair op de kazerne ver te zoeken. Ook buiten de poort waren er amper recreatiemogelijkheden want in koffiehuisen waren soldaten en minderen vaak niet gewenst. De kroeg of het bordeel waren daardoor vaak de enige vorm van 'vermaak'. Om militairen van de straat te houden, ontspanningsmogelijkheden te bieden en hen 'het woord van de Bijbel' bij te brengen, namen midden negentiende eeuw de katholieke en protestantse kerken het initiatief voor de oprichting van militaire verenigingen.

Aanvankelijk kwamen de leden bijeen in woonkamers. Naderhand gebeurde dit in ruimtes van de kerk zelf. Nog later verzezen in de nabijheid van kazernes militaire tehuizen, waar de militairen in een huiselijke sfeer

konden samenkomen en ontspannen. In 1874 sloegen enkele van de militaire verenigingen de handen ineen om een landelijke tehuisorganisatie op touw te zetten: de Nederlandse Militaire Bond (NMB). De NMB was de voorloper van de Stichting ECHOS Homes die daardoor dit jaar haar 150e verjaardag viert. ECHOS Homes beheert tegenwoordig nog zeven militaire tehuizen in Nederland, een in Duitsland en een foodtruck die meegaat op oefeningen.

Een thuis ver van huis is een speciale uitgave ter gelegenheid van het 150-jarige bestaan van Stichting ECHOS Homes en Hulp voor Helden - KPPR (en haar voorlopers) met achtergrondartikelen, interviews en fotoreportages.

